

X A KERESKEDELMI TÁRSASÁGOK JOGI TERMÉSZETE.

[Kül. tekintettel a főbb európai törvényhozásokra.]

Dr. NAGY FERENCZ, budapesti egyetemi magántanártól.

HARMADIK FEJEZET.

A kereskedelmi társulatok a közönséges magánjogi társaság szempontja alatt.

A nélkül, hogy a régibb jogtudomány túlzott személyesítési hajlama ellen inaugurált reakció hasznosságát és jogsultságát tagadásba venni akarnók, mégis lehetetlen azon nézetnek kifejezést nem adnunk, miszerint ezen reakció következményeiben, különösen a kereskedelmi társulatok tekintetében, egyszersmind sokban káros és rossz befolyásu is volt. Mint minden reakció az előbbi akciónak rendszerint direkt ellentéte szokott lenni: úgy az újabb írók által támasztott reakció is azt hozta magával, hogy míg annakelőtte minden, bármily jellegű társaság, csak azért, mert társaság, jogi személynek tekintetett, addig most már a jogi személy fogalma és alkalmazása annyira körül lett sánczolva, hogy elég volt a társas-ra emlékeztető legkisebb és legjelentéktelenebb körülmény, miszerint valamely egyesülettől a jogi személy jellege megtagadtassék. Így pl. maga az elnevezés „társaság“ (Gesellschaft, société) már elégséges érvnek tekintett a jogi személyiség ellen, minek folytán természetesen a kereskedelmi társaságok is a közönséges társaság fogalma alá helyeztettek ¹⁾. Pedig hogy az elnevezés döntő körülményt nem képezhet, hanem hogy egyedül valamely egyesület belső lényege az, mely mérvadó, könnyen belátható, ha tekintetbe vesszük, hogy a „társaság“ szó nemcsak szűkebb, a jogi személy ellentétét kifejező, hanem tágabb értelemben is használtatik, a midőn társaság általában valamely egyesületet jelent, melynek belső természete igen különböző lehet ²⁾. Ezt még élesezű tanárunk Thöl sem ismerte fel, midőn a részvénytársaságról azt mondja:

„Die Actiengesellschaft ist eine Gesellschaft . . . Da die Actiengesellschaft eine Gesellschaft ist, so fällt sie dem Begriff nach unter die rö-

¹⁾ Lásd Treitschke Zeitschrift für deutsches Recht V. köt 327. l., ki e tekintetben a részvénytársaságra nézve így nyilatkozik: „Wie schon der Name andeutet, kann die Theorie dieses Rechtsverhältnisses keine andere Grundlage haben, als die der Societät überhaupt.“

²⁾ L. Renaud i. m. 135. l. Windscheid i. m. I. 58. §. 3. jegyz.

mische societas . . . und ist sie mithin nicht eine juristische Person, denn eine juristische Person ist nicht eine Gesellschaft . . . was aber nicht eine Gesellschaft ist, kann auch nicht eine Actiengesellschaft sein.“³⁾

De ugyan miért nem fordult a római jogot oly annyira ismerő jogtudós épen ez esetben a római joghoz? Ha a rómaiak nem rettentek vissza a societates publicae jogi személyeknek tekinteni, jöllehet ezek is a societates névével bírtak, sőt a forrásokban gyakran pusztán csak societates-oknak neveztetnek⁴⁾, miért kelljen a mai jogban olyannyira az elnevezésen csüngen? Különösen a kereskedelmi jogban ily szó szerinti magyarázás teljesen jogosulatlan, s valamint kereskedelmi ügyleteknél nem szabad a használt kifejezések betűszerinti értelmére súlyt fektetni⁵⁾, ugy a kereskedelmi társulatok természetének jogi megítélésénél sem szabad egyedül a névből kiindulnunk.

A régibb tan ellenében reagáló iskola azért is lehetetlennek találta a kereskedelmi társulatokat, még annak egyes fajait is, pl. a részvénytársaságot, a jogi személyek közé sorozni, mert maga a jogi személy fogalma, a mint azt Savigny s mások felállították, annyira élére állították, hogy a kereskedelmi társulatok ily keretbe természetesen beilleszthetők nem voltak. Így mindenekelőtt az uralkodó iskola felfogása szerint a jogi személy létesíthetése csak az állam hatalomnak vindikáltatott. Minthogy pedig Németországban, legalább még e század első évtizedeiben, a kereskedelmi társulatok keletkezése semminemű állami engedélyhez kötve nem volt⁶⁾, azokat jogi személyeknek sem lehetett tekinteni. E felfogás súlya alatt nevezetesen a mindinkább szaporodó részvénytársaságoknak kellett szenvedni, minek folytán ezek azután kényszerülve voltak existenciájuk biztosítása miatt a jogi személyiség külön engedélyezéseért folyamodni, melyet rendszerint el is nyertek. Később, midőn egyes államok a kereskedelmi, nevezetesen részvénytársaságok jogi rendezését fogantatba vették, a Code de Commerce mintájára a részvénytársaságok keletkezése általában állami engedélytől tetetett függővé. Így pl. az 1838-k november 3-án kelt porosz vasúti törvény, az 1843. november 9-k szintén porosz részvénytársasági törvény, az 1852. november 26-án kelt osztrák császári rendelet, mely általában az egyleteket szabályozta. Ilyképen az állami engedély hiányából merített érv legalább az engedélyezett részvénytársaságok tekintetében elesvén, a legtöbb jogász most már nem is habozott, az ilyen engedélyezett részvénytársaságokat valóságos

³⁾ Das Handelsrecht I. 404. 1.

⁴⁾ L. fentebb.

⁵⁾ L. magyar keresk. törv. 265. §., német k. t. 278. cz.

⁶⁾ A porosz Landrecht, mely a kereskedelmi jogra is kiterjeszkedik, a részvénytársaságokat még nem is ismeri.

jogi személyek gyanánt elismerni ⁷⁾, azon szempontból indulván ki, hogy az állam mindenből csinálhat jogi személyt, ha neki úgy tetszik! Élesebb gondolkozású jogászok ⁸⁾ azonban nem hagyták magukat tévutra vezetni, helyesen emelvén ki, hogy az állami engedély egy természetileg societas jellegével bíró egyesületet jogi személylyé átváltoztatni nem képes, s hogy ily engedély legfelebb a jogi személyek bizonyos előjogaiban részesítheti azt. Hová is jutott volna az egész elmélet, midőn később a német kereskedelmi törvény ⁹⁾ valamennyi német államra nézve kimondta azt, hogy részvénytársulatok csakis állami engedély alapján keletkezhetnek?

Ha ekként az állami engedélyből merített érv végül, legalább részben maga a societas elmélete ellen fordult, úgy mégis a jogi személy uralkodó fogalma még elegendő okot szolgáltatott ezen elmélet támogatására. A kereskedelmi társaságok gazdasági célja; azon körülmény, hogy minden haszon és nyereség a tagoknak jut; hogy a tagok kényük-kedvük szerint a társulatot megszüntethetik; hogy feloszlás esetében a fenmaradó társasági vagyron mint bonum vacans az államra nem száll, hanem a tagok között osztatik fel: mind-ezen, s más a jogi személyiséggel állítólag összeférhetlen momentumok elégségesek voltak arra, hogy a kereskedelmi társaságok a jogi személy fogalmából kizárassanak. Hogy ezen érvek semmi jelentőséggel nem bírnak, és hogy ezen sajátágok daczára a kereskedelmi társulatok mégis lehetnek jogi személyek, hacsak egyébként e fogalom alá vonhatók, azt az I. fejezetben kifejtettek után nem szükséges újból hangsúlyoznunk.

Különben addig, a míg Németországban egységes kereskedelmi jog nem létezett, s a jogászok a kereskedelmi forgalomból származó jogviszonyokra ép úgy alkalmazták a római jogot, mint a magánjogi viszonyokra általában, részben már csak azért is, mert a kereskedők szokásait vagy nem ismerték, vagy nem akarták ismerni; általában a német kereskedelmi törvény megalkotása előtti időben, a tudományos vizsgálat tulajdonképen nem is azon kérdés körül pontosult össze, valajon a kereskedelmi társaságok, a mint azok a modern forgalomban általában jelentkeztek, minő jogi természettel bírnak? hanem legtöbbször sokkal tovább mentek, és a keres-

⁷⁾ Igy pl. Kritz Sammlung von Rechtsfällen III. köt. 327. l. — Rösler Zeitschrift f. d. gesammte Handelsrecht. IV. 286. l., 290., 296. l. — Brackenhoeft Rechtslexikon. V. 74. l.

⁸⁾ Különösen Thöl i. m. 467. l. — Gerber Zeitschrift für Civilrecht u. Process. XII. 206. l. — Treitschke i. h. 340. l. — Randa Archiv für deutsches Wechselrecht XV. 342. l.

⁹⁾ 208. cz. Az 1870. június hó 11-én kelt német birodalmi törvényt ezt eltörölte.

kedelmi társulatok belső szervezetét magát, annak jogszerűségét stb. vették bírálat alá. A római jog volt az archimedesi sarkpont, melyen állva, legtöbbször azt hitték, hogy a kereskedelmi társaságok fejlődését sarkaiból kiemelni lesznek képesek. Csakhogy az élet erősebb volt, mint némely iskola-jogász logikája!

Ma már pl. majdnem nevetségesnek fogjuk találni, ha azt látjuk, hogy még a jelen század negyedik-ötödik évtizedében voltak német jogászok, kik komolyan hangoztatták, miszerint a tagok korlátolt felelőssége, a mint az a részvénytársaságnál helyt talál, a joggal ellentétben áll s azért meg nem engedhető. Egy különben tiszteletre méltó jogász, Kritz, még 1841-ben a részvényesek korlátolt felelőssége ellen élesen kikelvén, ezt csak rendkívüli esetekben s csak különös állami engedély alapján s nevezetesen, ha valamely közcczel előmozdítása forog szóban, tartja megengedhetőnek.

Mert: „theoretisch betrachtet — ugymond többi között — ist ein Actienverein, der nicht ausdrücklich in dem Sinne confirmirt ist, den man mit der Bedeutung und Wirkung eines Actienvereins verbindet, ein juristisches Unding.“¹⁰⁾

Természetes: hisz a részvénytársaság az akkor uralgó felfogás szerint lényegesen societas volt, már pedig a societasnál a tagok nem tehetik azt, hogy valamely társasági adóssáért vagyonuk csak egy részével feleljenek! Ugyanazért Kritz követeli, hogy a részvényesek ezen jogosulatlan és veszélyes előjoga megszüntetessék, s hogy a részvénytársasággal gyakorlatilag ép úgy bánjanak, mint más közönséges társasággal. Ő azt akarja, hogy a részvénytársaság igazgatói ép úgy feleljenek, mint a római institorok, azaz nemcsak a társasági vagyon erejéig, hanem saját személyükben s egész vagyonukkal, és hasonlóan korlátlan felelősséget kíván a részvényesek tekintetében. Egy szóval Kritz a részvénytársasági elvet, a mint az a kontinensen kifejlődött, nem történetileg megállapodottnak tekinti, melylyel mint aktualis tényezővel számolni kell, hanem maga az elv ellen száll síkra!

Hasonló jelenségek fordultak elő Németországban még később is, s bár a részvénytársaságok és a már-már feltűnő szövetkezetek tekintetében mindinkább felismertett, hogy ezekre a közönséges societas mértékét alkalmazni lehetetlen, úgy annál jobban gondoltak a societas elvével kijönni, midőn a közkereseti és betéti társaságról volt szó. Mint mindig, midőn lex ferenda forog szóban, haladók és maradók a legelkeseredettebb harcot szokták egymással vívni, úgy a kereskedelmi társulatok tekintetében is annyi megáramlásban részesült a kereskedelmi forgalom érdekeit

¹⁰⁾ Kritz i. m. 327. l.

szem előtt tartók törekvése, hogy ugyszólván államcsiny kellett ahhoz, hogy a német kereskedelmi törvény magát az uralkodó római jog befolyása alól mégis emancipálja. Thöl, Treitschke¹¹⁾, Auerbach¹²⁾ s mások vetekedve bizonyították, mennyire veszedelmes a közkereseti társaság hitelezőinek előjogokat biztosítani a társasági vagyonban; mily káros a társaság követelései és a tagok adósságai között a kölcsönös beszámítást kizárni; önálló társasági csődöt statuálni, az újonnan belépő tagot felelőssé tenni a társaság régebbi adósságaiért stb. — s csak azon kell csodálkoznunk, hogy még Goldschmidt¹³⁾ sem habozott a római jog felfogása mellett, a kereskedelmi forgalom határozott hátrányára síkra szállni!

Ily körülmények megmagyarázhatóvá teszik, hogy Németországban helyes felfogás a kereskedelmi társaságok jogi természete iránt vajmi nehezen tudott érvényre vergődni, s már nagy haladás található abban, hogy a kereskedelmi társulatoknak egyes fajai tekintetében elismertett mindinkább a jogi személyiség.

Azok ugyan, kik a societas elvétől semmi szín alatt eltérni nem akartak, még a részvénytársaságok tekintetében sem voltak hajlandók álláspontjukat feladni, s legfeljebb azon engedményt tettek, hogy elismerték, miszerint ezeknél a római societas privata bizonyos módosításai forognak fenn. Ezen modificatiókat különösen abban találták, hogy az osztálykereset (actio communi dividundo) ki van zárva, hogy az egyes tagok személyisége jobban háttérbe lép, hogy a tagok változása a társaság fennállására befolyással nincs, hogy a tagok csak korlátolva, azaz részvényeik erejéig felelnek, hogy a társaság határozatai szótöbbséggel is hozattathatnak, hogy a társaság bíróságok előtt egységesen fellépni képes stb. Hogy azonban ezen modificatiók a részvénytársaság, sőt általában a kereskedelmi társaságok sajátságait ki nem merítik, kézzelfogható. Mert miként lehessen ezeknek alapján kimagyarázni azt, hogy a társasági vagyon tulajdonosa gyanánt nem az egyes tagok, hanem maga a társaság jelentkezik; hogy a társaság és a tagok között kölcsönös jogügyletek lehetségesek, nevezetesen hogy a tagok a társaság dolgaiban szolgalmakkal bírhatnak és megfordítva, a társaság a tagok dolgaiban; hogy a társaság adósa a tagok elleni követelésekkel nem képes compensálni; hogy a telekkönyvbe nem a tagok, hanem a társaság mint ilyen iratik be az ingatlanok tulajdonosa gya-

¹¹⁾ Die Lehre von der unbeschränkt obligatorischen Gewerbe-gesellschaft und von Commanditen. Lipse, 1844. több helyen.

¹²⁾ Das Gesellschaftswesen in juristischer u. volkswirtschaftlicher Hinsicht. Frankfurt 1861. 16. §.

¹³⁾ L. Heidelbergi „Kritische Zeitschr.“ IV. k. 105—192. és 289—363. l.

nánt stb.? előttünk megfoghatatlan. Mindezen momentumok csak nem modificatiók, melyek a societas elvét lényegében nem alterálják?!

Tényleg ezen modificatiók feltevése daczára a societas elvének védői nem képesek a kereskedelmi társulatokat a societas alapján következetesen keresztülvinni, mi eléggé mutatja ez álláspont gyengeségét. A német keresk. törvény meghozatala előtt ugyan a közkereseti és betéti társaság visszavezetése a közönséges társaságra nagyobb nehézségeket nem okozott, a mi könnyen megmagyarázható. A tulajdonképi betéti társaság (Commandit-Gesellschaft) a kereskedelmi törvény előtt Németország legnagyobb részében jóformán ismeretes sem volt ¹⁴⁾, s csak a nevezetlen vagy titkos társaság (stille Gesellschaft) volt az, a mit akkoron betéti társaság alatt értettek ¹⁵⁾. A mi pedig a közkereseti társaságot illeti, úgy ettől az uralkodó iskola épen azon attributumokat vitatta el, melyek azt a közönséges társaságtól lényegesen megkülönböztetik. A szövetkezetek az ötvenes évek előtt Németországban szintén még alig léteztek, legfeljebb egyes kölcsönös biztosító társulatok. Így tehát voltaképen csak a részvénytársaságok voltak azok, melyeknek jogi kezelése a societas alapján nehézségeket okozhatott. De ezen nehézségek azután olyanok is voltak, hogy az egész elmélet rajtuk hajótörést szenvedett. Vagy nyíltan bevallották, hogy a societas elvével kijönni nem lehet, vagy egyik következetlenségből a másikba estek, vagy végre oly konstrukciókhoz voltak kénytelenek folyamodni, melyek a részvénytársaságok sajátságait inkább elhomályosítják mint világosságba helyezik, ha ugyan általában jogilag megállhatnak. Még sokkal nehezebb helyzetük volt a societási elv védőinek, midőn a német kereskedelmi törvény életbe lépett, a midőn némelyek legjobbnak tartották, előbbi álláspontjukat teljesen feladni ¹⁶⁾. Az újabb írók közül pedig vajmi kevesen vannak már, kik a kereskedelmi társaságokat, nevezetesen a részvénytársaságokat a societas fogalmából kifejtteni akarják, s ha egyesek teszik is, csak úgy járnak mint a kereskedelmi törvény előtti írók. Ugyanezt találjuk a szövetkezetek tekintetében, ha a német szövetkezeti törvények előtti és utáni időt tekintjük, bár itt a kereskedelmi törvény alapján mindinkább tisztuló nézetek jótékony befolyást gyakoroltak.

Közelebbről vévén szemügyre azon írók érvelését, kik a kereskedelmi társaságokat kivétel nélkül a societas elvére

¹⁴⁾ V. ö. Anschütz-Völderndorff Commentar zum Allg. D. H. G. B. II. köt. 339. l.

¹⁵⁾ L. pl. Treitschke i. m.

¹⁶⁾ Így pl. Gerber, a ki System des deutschen Privatrechts cz. munkájának 8. kiadásáig még valamennyi kereskedelmi társulatot tekintett societasnak.

vezetik vissza, azt találjuk, hogy voltaképen nagyon kevés író van, a kit komolyabb figyelemre érdemesíteni lehetne. Ugyszólván csak az egyetlen Thöl védi álláspontját következetesen és némileg erősebb fegyverekkel; a többi vagy maga rontja le ismét azt, a mit állít, vagy pedig oly kevésbé mer a kérdésbe bocsátkozni, hogy tulajdonképen nem is érvekkel, hanem pusztán csak állításokkal találkozunk, melyekkel szemben aztán a perrendtartásszerű tagadás is elégségesnek látszik!

Egyike a legelsőeknek, kik Németországban a kereskedelmi társulatok jogi természetének kérdésével behatóbban foglalkoztak: Brackenhoeft¹⁷⁾. Ezen író a társasági elv védői közé feltétlenül sorozni ugyan nem lehet, mert jöllehet szerinte a közkereseti és betéti társaság tiszta societas, úgy ő mégis a részvénytársaságok tekintetében lényegesen más eredményre jön. De mert ezen eredmény voltaképen csak negatív, másrészt pedig a kiindulási pont nála a részvénytársaságokra nézve is a societas privata, helyesebbnek találjuk e helyütt vele foglalkozni, mint talán egészen önálló állást számára vindikálni. Röviden összefoglalva Brackenhoeft fejtegetéseit, a részvénytársaság szerinte azért nem lehet jogi személy, mert jogi személy keletkezéséhez állami engedély kell, ilyen pedig rendszerint fenn nem forog. De azért a részvénytársaság a societas fogalma alá sem vonható, mert a társaság tagjai, a részvényesek, nem alanyai a társasági vagyonnak, a mi abból kitűnik, hogy a társaság hitelezői a tagokat még befizetéseik erejéig sem vehetik közvetlenül igénybe. A társaság előljárói sem alanyai a társasági vagyonnak, mert a jogok és kötelezettségek nem őket illetik, s ha az előljárók változnak, a jogok és kötelezettségek mégis fenmaradnak s az új előljárók által és ellen is érvényesíthetők. Ha tehát sem a részvényesek, sem az előljárók nem alanyok, hát ki voltaképen az alany? — kérdi Brackenhoeft. Bármily közel feküdt a felelet, Brackenhoeft még sem volt képes az igazat kitalálni, mert hisz' jogi személy szerinte állami engedély nélkül nem képzelhető! E téves praemissa mellett azután nem csodálkozhatni, ha végre a részvénytársaság természete jogi anomaliának tűnik fel előtte:

„Die Existenz des ganzen Verhältnisses beruht demnach — úgy mond i. m. 186. l. — auf Anomalien, die nach allgemeinen juristischen Grundsätzen dem Gebiete der Unmöglichkeiten angehören. Sie bestehen darin: dass Rechte und Verbindlichkeiten als vorhanden gelten, ohne dass es ein Subject dafür gibt (!), der Vorsteher ein Vertreter ist, ohne dass ein vertretenes Subject existirt . . . mit einem Worte: dass das Etablissement, obgleich es nur ein durch das Verhältniss zwischen dem Vorsteher und den stillen socii (értsd részvényesek) gebildetes Object ist, dennoch dieselben Wirkungen hervorruft, als ob es ein Subject wäre, auf dessen Existenz die stillen socii ein absolutes Recht hätten.“

¹⁷⁾ Weiske-féle Rechtslexikon. V. köt. 1844. Art. „Handel.“

Ha Brackenhoeft nem hisz oly feltétlenül praemissájának megdönthetlenségében, bizonyára helyes eredményre jutott volna. Bármennyire tévedt is azonban Brackenhoeft, ő legalább következetes volt, s nem is annyira az ő hibája, ha a részvénytársaság jogi természetét megállapítani nem volt képes. Mit tartunk azonban azon írókról, kik azt, a mit felállítanak, következtetlenségükben önkezüleg ismét lerontják? Így eltekintve Sintenis¹⁸⁾ és Lange-től¹⁹⁾, különösen Pöhls²⁰⁾, ki munkájának 54. lapján a részvénytársaságról azt mondja:

„Das Wesen der Actiengesellschaft ist unleugbar das einer Societät, wiewohl einer eigenthümlichen,“ s mindjárt egy lappal tovább kifejti, hogy: „die Actiengesellschaft ist nun diejenige moralische Person, welche, ohne dass die Namen derjenigen Individuen oder physischen Personen, aus welchen sie zusammengesetzt ist, in Betracht kommen, gewisse bestimmte Zwecke verfolgt.“

Szigorúbban viszi keresztül a részvénytársaság tekintetében a societas elvét Füssel²¹⁾. De azért ő sem zárkózhatik el teljesen a részvénytársaság jogi személyisége elől, a mi következő helyből kitűnik:

„Quot igitur socii, tot sunt personae iurium aequae ac obligationum inter se participes. Secus in societate innominata. Haec ipsa, id est sociorum cunctorum complexus ceu talis pro persona sive juris subjecto habetur, a sociis singulis diverso. Quidquid illa declaravit vel decrevit, non hi declarasse videntur vel decrevisse, immo universalis, ut ita dicam, voluntas est.“²²⁾

Nem ment a következtetlenségtől Treitschke sem; nem ugyan a közkereseti és betéti társaság tekintetében, melyeket, mint már említők, lényegesen mint római societásokat tárgyalt²³⁾, a nélkül, hogy a tagok eltérő felelősségén s néhány más lényegtelen módosításon kívül még más sajátást megengedett volna, a midőn természetesen nehéz volt nem következetesnek lenni; de igenis a részvénytársaságok jogi természetére nézve²⁴⁾, melyek szerinte már nevüknél fogva is közösleges societások. Ugyanis ő mégis kénytelen beismerni, hogy a részvénytársaság szemben a közösleges társasággal tetemes eltéréseket mutat, melyek abban állanak, hogy a részvényesek az üzletvezetésben tényleg részt nem vesznek, hanem csak arra szorítkoznak, hogy a társaság képviselőit megválasszák és tőlük annak idején számot kérjenek; hogy a

¹⁸⁾ De societate quaestuaría, quae dicitur Actiengesellschaft. Lipcse 1837, 1. §. 2. §. s később.

¹⁹⁾ De societate anonyma. 22. s k. l. (V. ö. Renaudi, m. 134. l.)

²⁰⁾ Das Recht der Actiengesellschaften stb. Hamburg 1842.

²¹⁾ Societates innominatae in quantum sequuntur romani juris de societatibus principia. Lipcse 1842.

²²⁾ L. i. m. 20. l.

²³⁾ „Die Lehre von der unbeschränkt obligatorischen Gewerbe-gesellschaft“ stb. című már idézett munkájában.

²⁴⁾ L. Zeitschrift für deutsches Recht. V. köt. 324—353. l.

részvényesek a társaság feloszlatását nem követelhetik; nevezetesen pedig abban, hogy a részvényes a kikötött befizetésen túl a társaság kötelezettségeiért nem felelős. Eddig még minden jó, bár első tekintetre kitűnik, hogy a kiemelt mozzanatok a részvénytársaság sajátosságait ki nem meritik. Midőn azonban Treitschke ezen korlátozt felelősségnél fogva a részvénytársaságot a betéti társasággal állítja párhuzamba, elmélete önkénytelenül hajótörést szenved. Mert a betéti társaság nemcsak korlátlan felelős kültagokból, hanem egyszersmind egy vagy több korlátlanul felelős beltagból is áll. Ha tehát a részvényesek nem mások, mint kommanditisták, hol keresendő már most a komplementárius? Az igazgatókat nem lehetett azok gyanánt tekinteni, mert hisz' ők még korlátozva sem felelnek a társaság kötelezettségeiért, miért is Treitschke kisüti, hogy a komplementárius maga a társaság mint ilyen!

„Man kann ... wohl sagen — ugymond ²⁵⁾ — dass jeder Actionär zum ganzen Verein in demselben Verhältnisse stehe, wie der Commanditist zu Demjenigen, welchem er sein Capital gegen Bewilligung eines Gewinnantheils dargeliehen hat. Dem steht auch nicht entgegen, dass in letzterem Verhältnisse der Erborger allemal Eine Person ist, oder auch es mehrere sind, welche das Geschäft dergestalt auf ihren Namen und für ihre Rechnung führen lassen, dass sie für die dabei contrahirten Verbindlichkeiten persönlich und mit ihrem ganzen Vermögen haften. Denn es liegt eben in der Idee der Actiengesellschaft, dass der Verein im Ganzen diese Person bilde(!) und kein anderes Vermögen, als das durch die Einschüsse der Actionäre zusammengebrachte, von dem Geschäfte in Anspruch genommen werde.“

Eltekintve a részvénytársaság ezen nehézkes konstrukciójától, mely csak azért vált szükségessé, mert Treitschke a jogi személyt ki akarta kerülni, daczára, hogy a societással kijönni nem tudott, csak azon kérdésre szorítkozunk, valjon hogyan egyeztethető össze a societással az, hogy a részvénytársaság mint olyan egy személy szerepét játssza, alany gyanánt szerepel? Ha a részvénytársaság mint ilyen egy személy helyét pótolja, akkor ugyis már jogi személylyel van dolgunk; hogy ezen jogi személy egyenrangú kültagokkal áll-e szemközt, avagy ezen állítólagos kültagok csak a testület tagjai, az már nem dönt; egyik esetben úgy mint a másikban személyesítés forog fenn, s csak az a kérdés, melyik előnyösebb és egyszerűbb?

Teljesen érthetetlen a maga következetlenségében Reyscher ²⁶⁾. Ha ő értekezésének kezdetén világosan ki nem mondaná, hogy a részvénytársaság valóságos societas, mert szintén csak szerződésen alapul s szerződés által ismét felbontható, mi különben nem érv: azon írók közé kellene őt számítani, kik a részvénytársaságokat önálló alanyok gyanánt

²⁵⁾ L. Zeitschrift für deutsches Recht. V. köt. 328. l.

²⁶⁾ Zeitschrift für deutsches Recht. XIII. köt. 382. s k. l.

tekintik, a midőn ugyan ismét azon nehézséggel találkozánk, valjon őt a valóságos jogi személy, avagy pedig csak az u. n. alaki személyegység hívei közé sorozzuk-e? Értekezésének kezdetén a részvénytársaság societas (382. l.), folytatólag kollektív egység (385. l.), végül pedig valóságos jogi személy (387. l.). Mi hát akkor voltaképen?

Nem annyira következetlen, mint ingadozó, a német kereskedelmi törvény egyik legújabb magyarázója Puchelt²⁷⁾. Szerinte a részvénytársaság ép oly kevéssé jogi személy, mint a közkereseti és betéti társaság, kivéven ha az állam által ezen minőséggel felruháztatott. De azért megengedhetőnek tartja azt, hogy a jogi személy fogalma magyarázási eszközül használtassék (!), sőt a mennyiben némelyek (Windscheid, Renaud) a részvénytársulatot saját szerű testületnek tekintik, ő is hajlandó ezen nézethez csatlakozni!

Mindezeknél s másoknál komolyabb figyelmet érdemel Schmid²⁸⁾, ki a kereskedelmi társulatok jogi természetének kérdésével behatóbban ugyan nem foglalkozik, mindazonáltal fejtegetéseiben legalább következetes s már azért is közelebb-ről tekintetbe veendő, mert részben egészen új és saját szerű érvekkel küzd a kereskedelmi társaságok societási jellege mellett, anélkül igaz, hogy ezen érvek a kritikának helyt állhatnának.

Schmid mindenekelőtt elismeri, hogy a kereskedelmi társaságok sokban közelednek a testületekhez. Ezekhez azonban még sem sorozhatók, mert a társasági vagyon mindig csak res communis, jöllehet a társaság külsőleg egységes alakban lép föl és nevezetesen a részvénytársaságnál a tagok csak részvényeik erejéig felelősek. De ez szerinte a kötelmi jogból magyarázható ki, különösen pedig a római jogtól eltérő u. n. szabad képviselő (freie Stellvertretung) elve alapján, melynél fogva minden jogügylet, melyet a képviselő köt, közvetlenül a képviseltre hat ki, anélkül, hogy a képviselő maga is felelőssé válnék, s mely lehetségessé teszi azt, hogy a meghatalmazás nem valamennyi társtag beleegyezésével, hanem szerves többségi határozat alapján adassék, úgy hogy mégis minden egyes tag köteleztetik. Minthogy pedig a részvényesek eleve csak egy bizonyos összegig vállaltak felelősséget, a képviselő is csak ezen összeg erejéig kötelezheti őket.

A szabad képviselő tana tudvalevőleg vitás. Mindazonáltal a római jog abbéli felfogása, hogy közvetlenül mindig csak a képviselő köteleztetik és jogosittatik, az újabb jogban támaszt nem talál, s nevezetesen a kereskedelmi jogban hatá-

²⁷⁾ Commentar zum allg. D. Handelsgesetzbuch. 1874. 137. s k. l.

²⁸⁾ Archiv für die civilistische Praxis. 36. köt. 188. s k. l.

rozottan az ellenkező elv van érvényre emelve²⁹⁾. E tekintetben tehát Schmid nézetét teljesen osztjuk. Azt azonban semmiképen felfogni képesek nem vagyunk, hogy a képviselő kérdésének mi köze van a kereskedelmi társulatok jogi természetének kérdéséhez? Elismerjük ugyan, hogy a képviselő nagy szerepet játszik éppen a kereskedelmi társulatok körében, mert kizárólag képviselők által cselekszenek; de azért a képviselő nem sajátosága a kereskedelmi társulatoknak, hanem ellenkezőleg képviselő az egyes kereskedőnél is fordul elő (cégvezetők, meghatalmazottak). Hogy a kereskedelmi társulatoknál többségi határozat alapján is adathatik meghatalmazás, tagadni szintén nem akarjuk; hogy a részvényesek a meghatalmazott cselekvényei által csak részvényeik erejéig felelősek, szintén áll; de ezek mind oly momentumok, melyek a kereskedelmi társulatok jogi természetének kérdésével semmi nemü összefüggésben nincsenek. Hogy a kereskedelmi társulatok önálló vagyonnal bírnak, mely a tagok vagyonától különböző, hogy ezen vagyont a tagok saját céljaikra nem fordíthatják, hogy a társaság és a tagok között különböző jogügyletek lehetségesek, sőt egymás ellen pert is folytathatnak, hogy a tagok magánhitelezői a társasági vagyonhoz nem nyulhatnak stb., mindez csak nem következik a szabad képviselő elvéből?! A kereskedelmi társulatok jogi természete egyedül azoknak belső lényegéből magyarázható ki; oly körülmények, melyek azoknak lényegét nem érintik, felvilágosítást nem nyújthatnak, s minden kísérlet, mely erre irányul, meddő lesz. A képviselő elve is olyan, hogy ennek alapján a kereskedelmi társulatok jogi természetét megoldani képesek nem vagyunk és bármennyire higgye is Schmid, hogy ezen alapon a kereskedelmi társulatok természete megmagyarázható, ha következetesen alkalmazni próbálta volna a képviselő elvét, bizonyára maga is azon meggyőződésre jutott volna, hogy ezen elvvel kijönni nem lehet.

Legkövetkezetesebben vezette vissza a kereskedelmi társulatokat a societas elvére: Thöl. Ő az egész iránynak szellemi vezére volt már három-négy évtizeddel ezelőtt, s ezen helyet ma is ő foglalja el, legfeljebb azon különbséggel, hogy a német kereskedelmi törvény és szövetkezeti törvények meg-

²⁹⁾ L. magyar k. t. 49. §.: „Azon ügyletek által, melyeket a cégvezető vagy kereskedelmi meghatalmazott a cégvezetés, illetőleg a meghatalmazásnak megfelelőleg főnöke nevében köt, harmadik személyek irányában kötelezve a főnök lesz, jogokat az szerez.... A cégvezető vagy meghatalmazott és harmadik személyek közt, a megkötött ügyletből sem jogok, sem kötelezettségek nem keletkeznek.“ V. ö. 90., 188., 290. §§. Hasonlag német k. t. 52., 114., 230., 298. cz. V. ö. Laband Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. X. köt. 163. s. k. l.; Endemann Handelsrecht. 117. s. k. l.; Hahn Frigyes Commentar I. 190. l. Sajátságos konstrukció Thöl-nél i. m. I. 69. §.

hozatala óta mindinkább fogy azoknak száma, kik zászlaja alá sorakozni hajlandók.

Thöl³⁰⁾ mindenekelőtt a kereskedelmi társulatok egy-
séges fogalmát adván, kiemeli, hogy azok a római societas
alá esnek, tehát nem jogi személyek, s hogy a római jog
azokra annyiban alkalmazandó, a mennyiben a kereskedelmi
törvény intézkedéseket nem tartalmaz. Folytatólag az egyes
társulati fajokat tárgyalván, Thöl csak a részvénytársulat jogi
természetével foglalkozik bővebben, míg ellenben a többi tár-
sasági fajt egyszerűen a közönséges társaság elve alapján viszi
keresztül s legfeljebb kijelenti, miszerint nem jogi szemé-
lyek. Így szerinte mindenekelőtt a közkereseti társaság nem
jogi személy (302. l.), minek értelmében természetesen a köz-
kereseti társaság vagyona a tagok közös tulajdonát képezi
(303., 321. l.). Tekintve azonban, hogy a tagok ezen közös
tulajdonuk fölött nem rendelkezhetnek; hogy a tagok magán-
hitelezői azt igénybe nem vehetik, vagyis „hogy a tulajdon
ideális részei, melyek kétségtől(?) léteznek, nem gyakorla-
tiak,” Thöl ezen vagyont mint ös sz t u l a j d o n t (Gesammt-
eigenthum) és k ü l ö n v a g y o n t (Sondervermögen)
fogja fel, mely a tagok magánvagyonától elkülönítve lévén,
bizonyos jogi önállósággal bír, mint az különösen csőd esetén
kitűnik. Ugyancsak ös sz t u l a j d o n r ó l beszél Thöl a részvény-
társulatoknál is. (472. l.)

Megállapodván ennél, azt találjuk tehát, hogy Thöl a
kereskedelmi társulatok vagyonjogi oldalára nézve elismerni
kénytelen, miszerint a közös tulajdon (condominium) fogalmával
kijönni nem lehet. E helyett Thöl ös sz t u l a j d o n r ó l és k ü l ö n -
v a g y o n r ó l beszél. Az ös sz t u l a j d o n b ó l akarja kimagyarázni azt,
hogy a tagok a társasági vagyon őket illető részei fölött sza-
badon nem rendelkezhetnek; a k ü l ö n v a g y o n b ó l azt, hogy a
társaságnak önálló csődje van, s hogy a magánhitelezők a tár-
sasági vagyonhoz nem nyulhatnak. Hogy mi az az ös sz t u l a j d o n ?
Thöl ki nem fejt. Nem lehet feltételezni azt, mintha
Thöl ez alatt azt értené, hogy a tagok a társasági vagyon tu-
lajdonát közösen és oszthatlanul bírják (dominium plurium in
solidum), azaz hogy minden tag tulajdonosként az egész tár-
sasági vagyon fölött rendelkezhetik, a mi különben jogilag
lehetetlen³¹⁾: mert hisz' Thöl épen azt akarja kimagyarázni,
hogy a tagok a társulati vagyonnak még őket illető részei
fölött sem rendelkezhetnek. Ugy látszik tehát, hogy Thöl
az ös sz t u l a j d o n alatt egy egészen sajátzerű tulajdont ért,

³⁰⁾ Das Handelsrecht I. 294. s k. l.

³¹⁾ L. Arndts Pand. 133. §.; Windscheid Pand. I. 169 a. §.
— Renaud i. m. 9. l. a Gesamteigenthum fogalmát „abenteuer-
lich“-nek nevezi! L. még Stobbe Zeitschr. für Rechtsgeschichte IV. k.
210. l. Deutsches Privatrecht. II. köt. I. fele. 74 l.

melynél a tulajdonostársak külön sem ideális részek, sem az egész fölött, hanem mindenesetre csak közösen rendelkezhetnek³²⁾. De akkor az egyest tulajdonosnak nem is lehet tekinteni, mert a tulajdonjog fogalmilag korlátlan uralmat jelent valamely tárgy vagy annak része fölött. A tulajdonból folyó egyes jogosítványok lehetnek ugyan másnál is, de soha a tulajdon mint ilyen, azaz a tárgy teljes uralma. Midőn tehát Thöl elismeri, hogy a tulajdonjog nem az egyes tagoknál van, hanem a tagok összességénél, ez által önkénytelenül egy állásponthoz közeledik, mely a kereskedelmi társulatok jogi személyiségének feltevésétől már nem messze áll.

A mi pedig a különvagyony (Sondervermögen) fogalmát illeti, úgy megengedjük, hogy a vagyonnak egyes részei a többi vagyontól jogilag el lehetnek különítve. Ezt némileg már a jelzáloggal terhelt ingatlan tekintetében tapasztaljuk. De ha a társasági hitelezők előjogai ily különvagyonból megmagyarázhatók is volnának, úgy a kereskedelmi társulatok még számos más oly sajátssággal is bírnak, melyek ily különvagyony fogalmára vissza nem vezethetők. Hogy csak egyet említsünk: tagadhatlan az, hogy a kereskedelmi társulatok tagjai a társulat vagyonyában szolgáltatásokat szerezhetnek és megfordítva. Ez csak ki nem magyarázható a különvagyony fogalmából?! Mert a különvagyony rendelkezése a tulajdonban változást még elő nem idéz. Az illető, ki többi vagyontól egy részt elkülönített, hogy ezen rész bizonyos jogi önállósággal bírjon, azért még nem szűnt meg ezen rész tulajdonosa lenni. Már pedig hogyan szerezhetek én a magam tulajdonában szolgáltatást, dologbani jogot? Hisz' „nemini res sua servit!“ A közös tulajdon fogalmával sem egyeztethető ez össze, mert a szolgálat a társaságot illető dolog egész állagát érinti, nemcsak annak azon részeit, melyek a többi tagok tulajdonát képezik.

Ha ekként már a közkereseti társaság tekintetében sem helyeselhető Thöl felfogása, úgy még kevésbé képes Thöl bennünket meggyőzni, midőn a societas elvét a részvénytársaságra akarja alkalmazni. Eltekintve itt attól, a mit Thöl a német kereskedelmi törvény magyarázatául mond s a mire alantabb fogunk reflektálni, szerinte a részvénytársulat már azért sem tekinthető jogi személynek, mert ez a részvényesek akaratával ellenkezik!

„Es widerstreitet entschieden dem Willen der Gesellschafter — úgymond i. m. 465. l. — dass das Vermögen, welches sie vermittelst ihrer Einlagen zusammengebracht und weiter erworben haben, und welches sie als ihr Vermögen behalten und verwerthen wollen, ohne sie zu fragen (!) zum Vermögen einer anderen Person, gleichviel ob eines Menschen oder

³²⁾ Talán ez az, a mit a német jogban „gesamnte Hand“ (conjuncta manus)-nak neveznek, s melynek természete iránt a germanisták között oly ellentétes felfogásokkal találkozunk?...

einer juristischen Person, gemacht, und daraus weitere praktische Folgerungen gezogen werden. Jede Einbusse, schon die geringste, ist wider den Willen der Gesellschafter.“

De hát igazán veszteséget szenved a részvényes, midőn bizonyos összegnek tulajdonát a részvénytársulatra, mint jogi személyre ruházza? A tulajdont és a tulajdonból folyó jogokat kétségkívül elveszti. De hisz' a vagyoni érdek nemcsak a tulajdon formájában jelentkezik, hanem ellenkezőleg néha éppen a vagyoni érdek hozza magával, hogy a tulajdonról lemondjunk és azt másnak adjuk! Ha én pénzt másnak kölcsön adok, szintén tulajdont adok föl. Helyette azonban követelést kapok, s ezen követelés épp úgy képezi vagyonomnak egy részét, mint az előbbi tulajdon, sőt talán még nagyobb, mert a kölcsönvevő még bizonyos más előnyökben is részesít engem. Hol van itt veszteség, hol érdekcsonkítás? Az által, hogy a részvényes vagyona formát cserél, a részvényes még azért tényleges veszteséget nem szenved. A tulajdont a részvénytársaságra ruháztatva, e helyett kap ugyanoly értékű követelést. Addig, a míg a részvénytársaság fennáll, ezen követelést ugyan nem mondhatja fel s tulajdonát vissza nem vonhatja. De ezt kölcsönnél sem teheti mindig; felmondási joga ennél is korlátozva lehet, sőt éppen nem ritkaság, hogy kölcsönök általában felmondhatlanul adatnak. Ha azonban a részvénytársaság megszűnik, a részvényes pénzét, tulajdonát ismét visszanyeri, a mennyiben t. i. ez a fennmaradó vagyomból kitelik. Ennek nem áll útjában az, hogy a részvénytársaság jogi személy. Mert ha valaki, úgy a részvényes bír úgynevezett jus quaesitum-mal a társaság vagyonára nézve, s ettől ő annál kevésbé fosztható meg, mert miként már fentebb kifejtettük, éppen nem áll az, mintha a megszűnt jogi személy vagyona feltétlenül a fiscusra szállna.

A részvénytársaság belső szervezetét következőképen képzei Thöl (474. l.):

„Unter der Generalversammlung, als der Principalschaft steht unmittelbar ein oder mehrere Institoren und unter derselben mittelbar und unmittelbar unter diesen wieder ein oder mehrere Institoren und so weiter fort, wobei denn die Vollmacht einem Einzelnen allein oder in der Gesamtheit mit mehreren ertheilt ist... Wenn die Actiengesellschaft nicht eine Gewerbsgesellschaft ist, so ist es ebenso, nur dass statt Institor zu verstehen ist Bevollmächtigter.“

Itt mindenekelőtt feltűnik azon tévedés, mely szerint részvénytársaság és közgyűlés lényegében azonos. Mert ha főnök nem jelent mást, mint jogok és kötelezettségek alanyát (dominus negotii), a főnök pedig Thöl szerint a részvényesek közgyűlésileg egyesített összessége, akkor a részvénytársaság mint ilyen, természetesen főnök egyidejűleg nem lehet. Hogy ez nem áll, azt alig szükséges bővebben bizonyítani. Már maga azon körülmény szól ezen felfogás ellen, hogy a köz-

gyűlés, mint periodikusan és csak szabályszerű meghívásra fellépő, meghatározott szűk hatáskörrel bíró egyesület, teljesen alkalmatlan arra, miszerint azt egy főnökkel összehasonlítani lehessen. A legköznapiasb felfogás is szorosan megkülönbözteti a részvénytársulatot mint ilyen és a közgyűlést s tényleg e két fogalom egészen különböző jelentőséggel bír. A közgyűlés lényegesen nem más, mint a részvénytársulat közege, képviselője, de nem a részvénytársulat maga. A részvénytársulat önmagában véve egészen független a közgyűléstől, sőt vannak részvénytársulatok, melyeknél közgyűlés elő sem fordul³³⁾. Hogy a tételes törvények, mint pl. a német és magyar kereskedelmi törvény, a közgyűlés intézményét szükségképen megkövetelik, abból még nem következik, hogy közgyűlés nélkül részvénytársaság meg nem állhat.

Ha pedig a közgyűlés nem főnök, akkor a társulati előjárók (institorok) nem is lehetnek az ő közegei. Ők organumai a részvénytársulatnak, mint ilyennek; csak ezt képviselik s csak ennek nevében cselekszenek, nem pedig a közgyűlés nevében. Mint a társaság közegei, ők a közgyűléstől teljesen függetlenül járnak el, önálló jogokkal és kötelezettségekkel bírnak, s törvényileg vagy alapszabályilag körülírt hatáskörük-től még a közgyűlés sem foszthatja meg őket. A társulati tisztviselők mint egyes személyek a közgyűlés tetszéséből bírák ugyan rendszerint állásaikat, bár lehetséges és elő is fordul, hogy nem is a közgyűlés választja őket³⁴⁾; de az előjáróság mint hivatal a közgyűlés akaratának, addig, míg törvény vagy alapszabály rajta nem változtat, alávétve nincs. Az előjáróság a közgyűlésnek nem alá, hanem mellé, sőt bizonyos tekintetben fölé rendelt közege a részvénytársaságnak mint ilyennek, mindenesetre pedig épp úgy organuma a részvénytársaságnak, mint maga a közgyűlés.

Különben a részvénytársulat előjáróit nem is lehet a római institorokkal avagy pedig közönséges meghatalmazottakkal egy színvonalra állítani. Mert az előjáró nemcsak a részvénytársulat üzletének, hanem magának a részvénytársulatnak is előjárója³⁵⁾, épp úgy, mint más jogi személy előjárója; az institori vagy meghatalmazotti minőség továbbá pusztán egyéni, esetleges, míg ellenben a társulati előjáróság a társulat lényegében gyökerező hivatal gyanánt jelentkezik³⁶⁾,

³³⁾ L. Herrmann der Rechtscharakter der Actienvereine. 53. l., hol egy Teutonia nevű biztosító társaságra történik hivatkozás. Persze ez a német keresk. törvény előtti időkben volt!

³⁴⁾ V. ö. magyar keresk. t. 183. §. „Az első igazgatóságot az alapítók nevezhetik ki.“ Az alsóbb közegek nagyon ritkán szoktak a közgyűlés által választatni.

³⁵⁾ L. Renaud i. m. 136. l.

³⁶⁾ L. Renaud u. o.

mely mint ilyen az egyes azt viselő személyek változásaitól teljesen független. A részvénytársulatnak lehetnek ugyan institorai, kik egy-egy üzleti ágat vagy az egész üzletet vezetik, még inkább lehetnek meghatalmazottjai — de ezeket az előjárósággal, igazgatósággal összetéveszteni nem lehet, bár nézetünk szerint a mandatum elvei ennek tagjaira is teljes mérvben alkalmazhatók.

Mindezekből látjuk tehát, hogy Thöl konstrukciója a mily nehézkes és mesterkélt, épp úgy jogilag lehetetlen is. Ha a részvényeseket egyszerűen csak közös tulajdonosoknak tekintjük, akkor természetesen a közgyűlést sem lehet másként felfogni, mint principális gyanánt. Ez a societas elvének szükségképi következménye, de egyszersmind legjobb bizonyítéka annak, hogy a societas elvét a részvénytársaságra alkalmazni nem szabad.

Hogy Thöl végre elméletét a szövetkezetekre is alkalmazza, alig szükséges kiemelnünk. Ezeket ugyan a „Genossenschaft“ fogalma alá vonja (572. l.), azonban ő ennek nem oly értelmet tulajdonít, mint Beseler, Gierke s más német írók, kik ezen fogalommal élnek, hanem alatta csak azt érti, hogy a római societas bizonyos németjogi módosításokat szenved (deutschrechtlich modifizierte societas l. 404. l. 4. jegyz.) minők a többi kereskedelmi társulatoknál is előfordulnak (lásd fentebb). Természetesen a szövetkezeteket épp oly kevésbé lehet a societas elvére visszavezetni, mint a részvénytársaságokat.

Ha ekként a societas elvének védői vajmi kevésbé győzhetnek meg bennünket nézetük helyességéről, úgy a következő párhuzam még jobban fogja megmutatni, mennyire lehetetlen a kereskedelmi társulatokat a közönséges magánjogi társaságokkal identifikálni³⁷⁾.

1. A magánjogi társaság tisztán szerződési viszonyt hozván létre az egyesülő társak között, mint rendszerint minden szerződés csak a szerződő felekre nézve bír hatálylyal; ellenben harmadik személyek iránti viszonyokra, valamint a tagok vagyonrendelkezési képességére a társaság befolyással nincs. Bármit állapítottak meg légyen a szerződő társtagok egymás között, a harmadik, ki velök mint társasággal jogviszonyokba lép, a szerződésben foglalt megállapodásokat magára nézve kötelezőknek elismerni nem tartozik. A harmadik rendszerint

³⁷⁾ L. a következőkre nézve: Hahn Commentar I. 337. s. k. l.; Renaud i. m. 138. s. k. l.; Sicherer Genossenschaftsgesetzgebung in Deutschland 32. s. k. l.; Unger System I. 330. s. k. l.; Fréméry i. m. 31. l.; Boistel i. m. 119—123. l.; Rösler i. h. 252. s. k. l.; Windscheid i. m. II. 405. §.; Endemann i. m. 142. l.; Dernburg Geschichte u. Theorie der Compensation. 2. kiad. 444. s. k. l.; Bozóky A jogi személyekről 69. s. k. l.

nem is tudja, valjon társasággal van-e dolga, vagy egyes személyekkel; ugyanazért ő, mert a társaság sem czéggel sem névvel nem bír, a társasági szerződés nyilvánosságra nem hozatik, bejegyzési kötelezettségről szó sincs, nem a társaság mint ilyen ellen, mely kifelé voltaképen nem is létezik, hanem csak azon tag vagy tagok mint egyesek ellen fordulhat keresetileg, a kivel vagy kikkel szerződött.

Ezzel szemben azt találjuk, hogy a kereskedelmi társaságok egységes alakban lépnek be a forgalomba; az egyes társtagoktól szorosan megkülönböztetve és függetlenül maga a társaság mint ilyen jelentkezik és szerepel. A harmadik, ki egy kereskedelmi társasággal jogviszonyokba lép, nem az egyes tagokkal szerződik, hanem a társulattal magával, melynek létezését tagadásba vennie sem nem lehet, sem nem szabad, s melynek önállóságát, tagjaitól való különbségét elismerni kénytelen. A kereskedelmi társulatok alapját képező szerződés ennél fogva nemcsak a tagok között hoz létre jogviszonyt, hanem szükségképen harmadik személyekre is hat ki.

2. A magánjogi társaságok a tagok vagyonától jogilag elkülönített társasági vagyonnal nem bírnak. Még az sem szükséges, hogy egy, bár csak tényleg különálló üzleti alap (arca communis) létesíttessék, sőt ellenkezőleg lehetséges, s a rómaiaknál rendszerint úgy volt, hogy minden tag önállóan folytassa az üzletet, a társasági szerződésnél fogva csak arra lévén kötelezve, miszerint a szerzeményt tagtársaival megosztja. De ha közös üzleti alap létezik is, mindazon dolgok, melyek abban foglaltatnak, származzanak azok maguktól a tagoktól (betétek), vagy szereztettek legyen harmadik személyektől az üzlet folytatásában, szükségképen az egyes tagok közös tulajdonát képezik, úgy, hogy minden egyes dolog (nemcsak a vagyon mint egész) annyi ideális részre van osztva, mint a hány tagja van a társaságnak. A közös tulajdon elvénél fogva minden tag saját ideális része fölött szabadon rendelkezhetik, azt másra átruházhatja; a harmadik, ki azt megszerezte, a tagok között fennálló ellenkező megállapodásnak alávetve nincs s minden körülmény között követelheti, hogy a közös dolog, a mennyire ez lehetséges, tényleg is megosztassék.

Ellenben a kereskedelmi társaságok külön társasági vagyon nélkül nem képzelhetők. Még ha a tagok semmit sem hoznak a társaságba, mint ez nevezetesen a közkereseti társaságnál lehetséges, mégis a későbbi szerzemény folytán keletkezik egy társasági vagyon. Ezen vagyon nemcsak tényleg, hanem jogilag is különbözik a tagok vagyonától, s az egyes dolgok, melyek abban foglaltatnak, a társaság tulajdonában s nem az egyes tagok közös tulajdonában léteznek. A tagok az egyes dolgokban még eszmei részekkel sem bírnak, ugyanazért ily eszmei részek fölött nem is disponálhatnak. A tag csak az

egész vagy on értékének egy részét birja, kilépése esetén csak ezen értéket követelheti³⁸⁾, csak ezt ruházhatja át³⁹⁾, de az egyes dolgok tekintetében csak a társaság mint ilyen bir jogokkal.

3. Ha egy kereskedelmi társaság ingatlanokkal bir, a tulajdonjog nem az egyes tagok, hanem a társaság nevére, a czégre iratik, s ha egyes tagok a társaságból kilépnek vagy mások belépnek, a telekkönyv tulajdoni lapján azért változás nem történik. Ellenben a magánjogi társaságnál az ingatlanok tulajdona az egyes tagok mint közös tulajdonosok nevére irandó, s ha a tagokban változás történik, ez szükségképen a telekkönyvben is változást idéz elő.

4. Minden követelés, melyet egy magánjogi társaság szerez, ipso jure megoszlik az egyes tagok mint hitelezőtársak között s a követelésnek őt illető részét a tag mint önálló s kizárólag őt illető követelést külön keresetileg érvényesítheti, azt esetleg az adósnak elengedheti, másnak engedményezheti stb. Ellenben a kereskedelmi társaságoknál minden társulati követelés egy egészet képez, melyet, engedmény esetét kivéve, csak a társulat maga érvényesíthet, a nélkül, hogy a tagok mint ilyenek (azaz nem mint a társaság képviselői) a követelés egyes részei mint sajátjuk fölött rendelkezhetnének.

5. A magánjogi társaság követelései és tartozásai az egyes tagok között megosztva lévén: a tag magánhitelezőjének követelésébe beszámíthatja azt, a mi őt a társaságnak ezen hitelező elleni követeléséből illeti, s megfordítva, a tag adósa kompensálhat a társaság elleni követelésének a tagra eső részével; holott a kereskedelmi társaságoknál a tag a társaság követelését, ha ez neki engedményezve nem lett, még részben sem számíthatja be magánhitelezőjének követelésébe. Ugyasintén a társulati adós nem számíthatja be a társaságnak még részben sem azt, a mit ő az egyes tagoktól követelhet⁴⁰⁾.

6. A magánjogi társaság tagjainak hitelezői a társasági vagyonnak a tagokat illető részei erejéig végrehajtást intézhetnek, és ha a tag csödbe esik, az őt illető társasági vagyonrész az ő csödtömegébe vonatik. Ellenben a kereskedelmi társulatoknál a tag hitelezője a társaság vagyonához sem biztosítás, sem kielégítés céljából nem nyulhat⁴¹⁾.

7. A magánjogi társaságnak önálló s tagjaitól külön csődje nincs. Mindig csak az egyes tagok csödjéről lehet szó. Ugyanazért társasági és magánhitelezők között különbség a csödben nem is forog fenn. Ellenben a kereskedelmi társulatok önálló csöddel birhatnak, tekintet nélkül arra, valjon az egyes tagok

³⁸⁾ L. magyar k. t. 106., 146., 237. §§.; német k. t. 131., 172. czikk.

³⁹⁾ L. magyar k. t. 76. §.; német k. t. 98. cz.

⁴⁰⁾ L. magyar k. t. 96. §., német k. t. 121. cz.

⁴¹⁾ L. magyar k. t. 95. §., német k. t. 119. cz.

is csődben vannak-e vagy sem, és a társasági csődben csak társasági hitelezők nyerhetnek kielégítést⁴²⁾.

8. A magánjogi társaság mint ilyen sem cselekvőleg, sem szenvedőleg perben nem állhat, miért is a társaságnak önálló birói illetősége nincs. Mindig csak az egyes tagok perelnek és perelhetők, s a birói illetőség minden egyes tagra nézve külön elbírálás alá esik. Ellenben a kereskedelmi társaságok mint ilyenek perbe szállhatnak és perbe idézhetők⁴³⁾, ugyanazért önálló illetőségük van, mely a tagok illetőségétől független...

Még tovább folytathatnók ezen párhuzamot, azonban értekezésünk folyamában a kereskedelmi társaságok egyéb sajátosságaira úgy is még kiterjeszkedünk, s már ezen összeállítás is, melynek egyes pontjait még bővebben lesz alkalmunk kifejteni. elegendő, hogy napfényre hozza azon óriási különbséget, mely a magánjogi és kereskedelmi társulatok, még pedig utóbbiak valamennyi fajai között fennáll. Oly tetemesek ezen eltérések, hogy a jogász logika megsértése nélkül lehetetlen pusztán a modifikációkról beszélni, miért is nem habozunk azon meggyőződésünknek kifejezést adni, hogy a kereskedelmi társaságokat a societas fogalma alá vonni abszolúte nem lehet.

NEGYEDIK FEJEZET.

Szabad-e a kereskedelmi társulatok egyes fajai között különbséget tenni, tekintve azoknak jogi természetét?

Azokkal szemben, kik a kereskedelmi társulatokat kivétel nélkül a societas elvére vélik visszavezethetőknek, kétségkívül nagy haladást jelent sok jogtudós azon nézete, mely szerint a közkereseti és betéti társaság lényegesen a societas, ellenben a részvénytársaságok és a szövetkezetek a jogi személy fogalma alá sorozandók. E nézet annyival komolyabb figyelmet érdemel, mert egyrészt a legtekintélyesebb német jogászok, mint pl. Goldschmidt, Hahn Frigyes, Renaud s mások támogatásában részesül, s Magyarországon is épen a kereskedelmi törvény alapját képező tervezet szerzője, Apáthy által védelmeztetik; másrészt pedig különösen azért, mert nem lehet tagadni, hogy ha általában a jogi személy elve a kereskedelmi társulatokra alkalmazható, a részvénytársaságok és szövetkezetek kiváltképen azok, melyeknél ezen elv legpraegnansabb módon érvényesül. A tagok nagy száma, individualitásuk nagyobb háttérbe szorulása, azoknak folytonos változása, a kifejtettebb szervezet stb. mindmegannyi mozzanatok, melyek a részvénytársaságok és szövetkezetek jogi személyiségének felismerését sokkal inkább elősegítik, mint ez a

⁴²⁾ L. magyar k. t. 97. §., német k. t. 122. cz.

⁴³⁾ L. magyar k. t. 63. §., német k. t. 111. cz., 164. cz., 213. cz.

közkereseti és betéti társaságnál lehetséges, melyek csak kevés számú tagok érdekét ápolják, melyeknél a tagok egyénisége teljesen el nem nyészik s melyeknek szervezete határozott formákban nem jelentkezik.

Azonban bármennyire elismerjük is a részvénytársaságok és szövetkezetek között egyrészt, a közkereseti és betéti társaság között másrészt fenforgó különbségek jelentőségét, úgy meggyőződésünk szerint ezen különbségek még sem olyanok, hogy azok a jogi természetre magára hatnának ki; minek folytán ha a részvénytársaságok és szövetkezetek jogi személyiségét elismerjük, következetesen a közkereseti és betéti társaságok is jogi személyek gyanánt kell hogy tekintessenek.

Valamint az előbbi fejezetben elősorolt írók, úgy azok is, kik csak a közkereseti és betéti társaságot tekintik societásnak, szintén megengedni kénytelenek, hogy bizonyos jelentékeny módosítások feltevése nélkül kijönni nem lehet; sőt némelyek még azt is elismerni hajlandók, miszerint ezen módosított societasként jelentkező közkereseti és betéti társaság a részvénytársaságok és szövetkezetek jogi személyiségéhez oly közel áll, hogy a kettő egymást kölcsönösen majdnem érinti.¹⁾ Legkiválóbb módon ismerte el azonban ezen módosítások jelentőségét, azon lényeges különbséget, mely az egyszerű societás és a közkereseti társaság között fennáll: Hahn Frigyes;²⁾ a ki, nem érvén be azzal, hogy ezen módosításokat egyszerűen mint czélszerűségi alapokon nyugvó kivételeket tekintse, melyek a közönséges societás elvét magát nem érintik: indítatva érezte magát, ezen módosításokat egy magasabb vezérelvre visszavezetni s ekként a közkereseti társaságot a societással bizonyos ellentétbe helyezni, a nélkül azonban, hogy azért a societás elvét teljesen feladta volna.

Hahn szerint ugyanis a tiszta szerződési rendszer, a mint az a magánjogi társaságnál jelentkezik, különösen két oknál fogva nem alkalmazható a közkereseti társaságra: először azért nem, mert a közkereseti társaság lényegében fekszik, hogy a tagok a társasági vagyon fölött csakis társasági célra rendelkezhetnek, holott a tiszta societásnál a tagok a közös tulajdonukban lévő vagyon őket illető eszmei részei fölött tetszés szerint rendelkezhetnek. Ez a közkereseti társaságnál már azért is lehetetlen, mert a társaság fennállásának ideje alatt legtöbb esetben nem is lehet meghatározni azon részt, mely az egyes tagokra esik. A társasági szerződésben ritkán állapítatik meg azon arány, mely szerint az egyes tagok a társasági vagyonban osztozkodnak, ily megállapodás

¹⁾ L. Zitelmann i. m. 103. l.

²⁾ L. i. m. I. köt. 336. s. k. l.

hiányában pedig egyenlő arányt fölvenni igazságtalanság volna s egyes tagok megkárosítására vezethetne.

Másodszor azonban a tiszta societas rendszere a közkereseti társaságra azért sem alkalmazható, mert előbbinél a társasági szerződés csak a tagok között hoz létre jogviszonyt, s ha a társasági szerződés megállapítaná is azt, hogy a tagok a társasági vagyon fölött csak társasági célra rendelkezhetnek, ezen megállapodás mégis harmadik személyek irányában hatálylyal nem bírna. A tagok magánhitelezői még mindig azon helyzetben volnának, hogy kielégítést a társasági vagyonból keressenek és találjanak, a mikor aztán a társasági vagyon mégis az egyes tagok céljainak szolgálna. Miután pedig ez a közkereseti társaságnál törvényileg lehetetlen, s a társasági hitelezőknek határozottan előjoguk van a társasági vagyonra nézve, úgy hogy a tagok magánhitelezői ahoz közvetlenül nem férhetnek; ezen kétségtelen tény jogilag csak azon elvben találhatja magyarázatát, miszerint „a társasági szerződés azon határozata, hogy a társasági vagyonban létező aktívák fölött csak társasági célra lehessen rendelkezni, harmadik személyek irányában is hatálylyal bír“³⁾.

Hahn ezen elmélete kétséggkívül sok elfogadhatót tartalmaz, mindazonáltal azt kielégítőnek még sem ismerhetjük el. A mit ellene különösen felhozhatunk, az, hogy nem elégséges arra, miszerint a közkereseti társaság minden jelenségeit kimagyarázza. Mert ezen elmélet legfeljebb csak annak magyarázására szolgálhatna, bár ezt is tagadjuk, hogy a tagok magánhitelezői a társaság vagyonához nem nyulhatnak, hogy a tagok hitelezői a társaságnak nem számíthatják be a tagok elleni magánköveteléseiket, valamint hogy a társasági hitelezők csőd esetében a társasági vagyonból külön elégítettnek ki⁴⁾. Miként van azonban az, hogy midőn a közkereseti társaság ingatlanokat szerez, mégis a telekkönyvbe nem az egyes tagok jegyeztetnek be mint tulajdonosok, jöllehet Hahn nézete szerint a tagok a társasági vagyon tulajdonosai? Miként van az, hogy daczára a tagok be- és kilépésének, a telekkönyv tulajdoni lapján semmi változás nem történik? Pedig a telekkönyv csak a valódi tulajdonost tüntetheti föl! Ha a társtagok a társasági vagyon alanyai, hogyan van az, hogy még sem a tagok lépnek fel mint perfelek, hanem magának a társaságnak mint ilyennek van jus standi in judicio-ja? hogy a per folyama alatt a társaság valamennyi tagja megváltozhatik, a nélkül, hogy ez bármi befolyással bírna a per menetére? hogy a társ-

³⁾ „Die Bestimmungen des Gesellschaftsvertrags, dass über die im Gesellschaftsfond befindlichen Activen nur zu gesellschaftlichen Zwecken verfügt werden dürfe, ist auch Dritten gegenüber wirksam“ (i. m. I. 349. l.)

⁴⁾ L. magyar k. t. 95—97. §§., német k. t. 118—122. cz.

tag a társasági vagyonban ép úgy szerezhethet szolgáltatást, zálogot s általában dologbani jogot, mint bármely más harmadik személy? hogy a tagok a társasággal mindennemű kötelmi viszonyban állhatnak, s az ezekből származó jogokat magában véve ép úgy érvényesíthetik a társaság ellen, mint a társasági kötelékben nem álló személyek? stb. Mindez csak nem magyarázható ki abból, hogy a társasági szerződés harmadik személyek irányában is hatálylyal bír? Hiába törekszik Hahn a tagok és a társaság kölcsönös jogügyleteit munkájának egy más helyén⁵⁾ az általa felállított elvvel összhangba hozni; minden ily kísérlet hajótörést szenved a kötelmi jog azon axiomáján, hogy minden kötelelemhez lényegesen két különböző személy szükséges, hogy ugyanazon személy nem lehet egy személyben hitelező és adós, és hogy senki önmagát nem perelheti!

De eltekintve is attól, hogy Hahn elmélete minden társasági jelenség megfejtésére elégtelen, ezen elmélet önmagában véve már azért sem helyeselhető, mert nem igen egyeztethető össze a tulajdonjog fogalmával. Ugyanis Hahn határozottan elveti a társasági dolgok közös tulajdonának eszméjét, mely a magánjogi társaság elvéből foly, s melynek értelmében minden tag a közös tulajdonban lévő egyes dolgok ideális része fölött szabadon disponálhat⁶⁾. Szerinte a tagok betételei valóságos tulajdonátruházást involválának, mert hisz ők ezen betételek fölött korlátlanul többé nem rendelkezhetnek. Mindamellet azonban mégis a tagok a tulajdonosok, a betételek alanyai! Hogyan egyeztethető ez össze? Ha a tagok tulajdonosok maradnak, hogyan képzelhető akkor tulajdonátruházás? hisz a tulajdonátruházás fogalmilag a tulajdon átmenetét jelenti egy személyről a másikra! Azt sem lehet mondani, hogy a tulajdon átmegy a tagok összességére, mert akkor éppen az összesség mint ilyen, mint egység képzelve az alany, nem pedig az egyesek, holott Hahn szerint a tulajdon az egyes tagoknál továbbra is megmarad. Különben is, ha a társasági dolgok az egyes tagok közös tulajdonában nem állanak, akkor csak két lehetőség képzelhető: vagy kizárólagos tulajdon a tagok részéről, vagy nemtulajdon — tertium non datur. Az első eset határozottan nem forog fenn, mert hisz a tag a társasági dolgok fölött korlátlanul nem rendelkezhetnek, sőt önmaga semmikép sem rendelkezhetik, hacsak nem egyedüli üzletvezető, de akkor is számot tartozik adni tagtársainak. Nem marad tehát más hátra, mint a tagokat nemtulajdonosoknak tekinteni. De akkor ők nem is alanyai többé a társasági dolgoknak, hanem az alany éppen más valaki; pedig éppen ez az, a mit Hahn kikerülni akar!

⁵⁾ L. i. m. I. 416. s k. l. — ⁶⁾ L. különösen i. m. I. 345. l.

Azonban még föl is téve, hogy Hahn elmélete a közkereseti társaságra tökéletesen alkalmazható s minden tekintetben kielégítő volna, mégis már azért sem lehet azt helyeselni, mert nagyon mesterkéltségre és nehézkes. Minden mesterkéltség rossz, még ha önmagában véve jó is, föltéve, hogy természetesebb és egyszerűbb módon lehet valamely jelenséget megmagyarázni. Ily egyszerű magyarázatot nyújt kétségkívül a jogi személy fogalma, és ha Hahn a jogi személyiséget a részvénytársaságnál elismeri⁷⁾, nem látjuk át, miért kelljen a közkereseti társaságnál minden áron más, mesterkéltséget érvényre emelni?

Legtöbben azon írók közül, kik a részvénytársaságot és szövetkezetet jogi személynek tekintik, a nélkül, hogy a közkereseti és betéti társaság jogi személyiségét is elismernék, a fősúlyt arra szokták fektetni, hogy előbbieknél a tagok individualitása teljesen közömbös, s hogy a tagsági minőség és jog szabadon átruházható, minélfogva a jogi személyek azon jellemvonása, hogy a testület tagjainak változásától teljesen független, határozottan érvényre jut. Így Renaud⁸⁾, Herrmann⁹⁾, Auerbach¹⁰⁾, Gerber¹¹⁾ s mások; különösen pedig Goldschmidt¹²⁾, s közvetlen követői, mint pl. Strey¹³⁾ és nálunk Apáthy¹⁴⁾.

Goldschmidt szerint jogi személyről csak ott lehet szó: „wosich für einen erlaubten, einen unpersönlichen Zweck eine Verbindung bildet“. Hogy mi ezen nem személyes cél azt folytatólag következőképen fejt ki: „Ich halte für unpersönlich einen jeden Zweck, der eben nicht ein Zweck einer oder mehrerer individuell bestimmter Personen ist“, és: „Wenn sich eine Verbindung bildet, um die Interessen eines von vornherein auf eine wechselnde und unbestimmte Zahl angelegten Personenkreises zu befriedigen, dann ist der Zweck dieser Verbindung ein unpersönlicher, ein Zweck, der, weil er sich in der einfachen Form der Societät nicht befriedigen lässt, nothwendig in der Form der Corporation, der juristischen Person befriedigt werden muss. Eben darum, weil es sich um einen unpersönlichen Zweck handelt, erscheint diese Verbindung, die den Charakter einer Corporation trägt, als ein von den zeitigen und wechselnden Mitgliedern verschiedenes Ganze.“

Hasonlólag Apáthy: „Jogi személyeknek a megengedett célra keletkezett egyesülések általában akkor tekinthetők, ha céluk nem személyes; vagyis ha az egyesülés nem egyénileg meghatározott bizonyos számú személyek, hanem egy, számszerint meg nem határozott és változó személyösszeség érdekei megvalósítására keletkezik. . . . Ez ismérvek kétségkívül fellelhetők a részvénytársaságoknál. . . . és nagyban és egész-

⁷⁾ L. i. m. I. 613. l.

⁸⁾ i. m. 139. s k. l. — ⁹⁾ i. m. 8. l. — ¹⁰⁾ i. m. 12. l. 97. l.

¹¹⁾ System des deutschen Privatrechts. 12. kiadás, 527. l. 5. jegyz. (Csak ennyiben tartozik ide Gerber, mert ő a részvénytársaságot nem tekintí valódi jogi személynek.)

¹²⁾ Verhandlungen des 8-ten deutschen Juristentages. II. köt. 50. és 51. l.

¹³⁾ Das deutsche Handelsgesellschaftsrecht. 41. l. — ¹⁴⁾ Kereskedelmi jog I. köt. 230. l.

ben a szövetkezeteknél is, habár ezeknél az egyes tagok személyisége az egyesülés különvált személyiségében nem teljesen olvad fel. Ellenben a közkereseti és betéti társaságoknál az egyesülés célja személyes, s annak fogalmához az egyes tagoktól külön választott létszervezet nem szükséges."

E felfogás ellenében mindenekelőtt az I. fejezetben mondottra utalunk, hol kifejtettük, miszerint valamely társulat célja a jogi személyiség kérdésére nézve tökéletesen közömbös. Valamint pedig a cél minősége nem jöhet tekintetbe s tisztán gazdasági célok a jogi személyiséggel ép úgy férnek össze, mint magasabb, humanitárius célok; úgy másrészt egészen egyre megy, valjon egyes egyénileg meghatározott s változhatlan személyek, avagy pedig nagyobb számú, egyénileg meg nem határozott és folyton változható emberek célja forog-e fenn? A tagok száma mindenekelőtt egyáltalában nem mérvadó. Már a római jog is beszél arról, hogy „tres faciunt collegium“¹⁵⁾, de három tag sem szükséges s helyesen mondja Windscheid: „Diese Stelle will mehr einen Anhalt für die richterliche Beurtheilung, als eine absolute Vorschrift geben“¹⁶⁾. Hogy nevezetesen két tag mellett is lehetséges jogi személy, példát nyújt nekünk az 1865. évi június 24-kén kelt porosz bányatörvény, melynek 94. §-a szerint két személy is alakíthat bányatársulatot (Gewerkschaft), pedig ugyanazon törvény szerint minden bányatársulat jogi személy¹⁷⁾.

A mi másodszor a tagok individualitását illeti, úgy ez sem mérvadó a jogi személy kérdésére nézve. Hogy a tagok kiléphessenek, új tagok beléphessenek, sem nem szükséges, sem nem lényeges kriteriuma a jogi személynek, és tökéletesen osztjuk Stobbe azon nézetét, hogy: „Es kann auch Corporationen mit Unveräusserlichkeiten der Mitgliedschaft geben, Gesellschaften, welche ihren Zweck in Form einer einfachen Societät befriedigen könnten, aber die corporative Vereinigung vorziehen“¹⁸⁾. Nem a jogi személy önmagában véve az, mely a tagok változásaitól van feltételezve, hanem a jogi személy existenciája. Ha egy testület olyan természetű, hogy tagjai szabadon változhatnak, a tagok ezen változása daczára a testület továbbra is fennállani fog. Ellenben ha a testület eleve úgy van alkotva, hogy a tagokban változás nem történhetik, akkor új tagok be nem léphetnek s a meglevő tagok kilépése vagy halála a testület megszűnését fogja maga után vonni. De addig, a míg ezen körülmény be nem áll, a testület ép úgy létezik, mint oly testület, melynél a tagok változhatnak. A jogi

¹⁵⁾ L. 85. D. de verborum significatione (50., 16.)

¹⁶⁾ Pand. I. 60. §. 6. jegyz. L. Arndts is Pand. 44. §. 2. jegyz. Ez az id. helyből világosan kitűnik, mert azzal végződik: „et hoc magis sequendum est.“

¹⁷⁾ L. Stobbe Privatrecht I. 52. §. 1. jegyz.

¹⁸⁾ L. i. m. I. 333. l. 1. jegyz.

személy kritériuma csak az, hogy egy a tagoktól különböző, fölöttük álló alany létezzék; hogy minő feltételek és körülmények mellett szűnik meg ezen alany, az egészen más kérdés.

Ez ellenében hiába történik hivatkozás a római jogra. Mert L. 7. §. 2. quod cujuscumque univ. (3, 4) nem azt mondja, hogy a tagoknak változniok kell, hanem csak azt, hogy a tagok változhatnak: „In decurionibus vel aliis universitatibus nihil refert, utrum omnes idem maneant an pars maneant vel omnes immutati sint.” Azonkívül a római jogban határozott példára is találunk, hogy a tagok individualitása nem ellenkezik a jogi személylyel. E példa a már említett *societates publicanorum*, melyek jogi személyek voltak¹⁹⁾. s melyek ennek daczára megszűntek: „si is mortuus sit, propter cuius operam maxime societas coita sit, aut sine quo societas administrari non possit“²⁰⁾.

Eltelktve azonban ettől, mi által sincs bebizonyítva az, hogy egyrészt a részvénytársaság vagy szövetkezet tagjainak szükségképen változniok kell, hogy másrészt a közkereseti és betéti társaság tagjai nem változhatnak. Hogy a részvénytársaságnál a részvények, melyek a tagsági jogot képviselik, rendszerint és kétség esetében átruházhatók, elismerjük, de hogy ezen átruházás alapszabályilag korlátozható, sőt kizárható nem volna, nem áll. Csak egyetlen egy törvény van, mely ezen kizárást határozottan eltiltja, t. i. az 1860. évi november 27-kén kelt berni részvénytársasági törvény, melynek 21. §-a azt mondja: „Die Uebertragbarkeit voll einbezahlter Actien kann weder durch die Statuten, noch durch sonstige Anordnungen oder Beschlüsse einer Beschränkung unterworfen werden“; de ez is csak teljesen befizetett részvényekről áll. Ellenben a legtöbb kereskedelmi törvény, midőn a névre szóló részvények átruházásáról van szó, nemcsak hallgatag, hanem határozottan is megengedi azt, hogy az átruházás alapszabályilag korlátoztassék, sőt ki is zárassék. Így nevezetesen a német keresk. törvény 182. cz.-e, melyre a 222. cz. is hivatkozik, világosan azt mondja (harmadik bekezdés): „Sie (t. i. a részvények) können, sofern nicht der Gesellschaftsvertrag ein Anderes bestimmt, ohne Einwilligung der übrigen Gesellschafter auf andere Personeu übertragen werden.“ Kevésbé határozottan szól a magyar kereskedelmi törvény 173. §-ának második bekezdése, de azért az átruházás kizárása megtiltva itt sincs. Ezt elismeri Apáthy is, midőn azt mondja: „feltéve,

¹⁹⁾ L. Schmid i. m. 181. s k. l. Unger Kritische Uebersch. VI. 177. l. Salkowski i. m. 41. l. Herrmann i. m. 21. l. Arndts Pand. 42. §. 3. jegyz. Windscheid Pand. I. 58. §. 3. jegyz.

²⁰⁾ L. 59. pr. D. pro socio (17., 2.)

hogy azok (t. i. a névre szóló részvények) rendeletre szólnak, tehát átruházásuk ki nem záratott.“²¹⁾ Az átruházás kizárásának lehetőségét elismeri Renaud is²²⁾, a ki pedig szintén nagy súlyt fektet arra, hogy a részvényesek egyénisége tekintetbe nem jön. Hasonlag elismeri azt Jolly²³⁾, még inkább Endemann²⁴⁾, Anschütz-Völderndorff²⁵⁾, de különösen Hahn Frigyes, midőn azt mondja: „Die freie Uebertragbarkeit der Actien ist zwar ein naturale der Commandit-Actiengesellschaft (sowie der Actiengesellschaft), keineswegs jedoch ein essentielle, und allerdings kann es zuweilen das Interesse der Gesellschaft mit sich bringen, in dieser Beziehung etwas Anderes zu bestimmen“²⁶⁾.

Már maga azon körülmény, hogy névre szóló részvények kiadathatnak²⁷⁾, mutatja, hogy a tagok individualitása a részvénytársulatnál is lehet mérvado s ennyiben tökéletesen helyes a mit Apáthy mond, hogy t. i. „a névre szóló részvényeknél ezek tulajdonosai szemben a társasággal mint konkrét szerződők jelentkeznek“²⁸⁾.

Hogy a részvénytársulatoknál is nagy szerepet játszik a tagok individualitása, különösen akkor szemlélhető, midőn csak kevés számú részvényes van. A magyar keresk. törvény 155. §-a szerint a társaság megalakítására legalább hét tag szükséges ugyan; de a társaság további tartama alatt a tagok száma bátran leszállhat egészen kettőre (egynél társaság általában nem létezik). Ilyenkor a részvénytársaság csak úgy fog alapulni a tagok egyéniségén, mint a közkereseti és betéti társaság.

A szövetkezeteknél a tagok individualitása még inkább előtérbe lép mint a részvénytársaságoknál, sőt e tekintetben a szövetkezet majdnem hasonló a közkereseti társasághoz. Ugyanis a szövetkezetnél is a tagság személyes, nem úgy mint a részvénytársaságnál, hol a tagság bizonyos tekintetben egy dolog (részvény) birtokához van kötve. A tagok szintén csak előleges felmondás után léphetnek ki²⁹⁾, s tagsági jogait csak akkor ruházhatják át, ha az alapszabályok másként nem intézkednek³⁰⁾. De még ha a tagok ki is lépnek, ők a szövetkezet előbbi kötelezettségeiért még továbbra is felelősek maradnak³¹⁾.

Mindezekből látjuk tehát, hogy habár a részvénytársaság és szövetkezet rendszerint „egy számszerint meg nem hatá-

²¹⁾ Keresk. jog I. 384. l. — ²²⁾ I. m. 100. l.

²³⁾ Zeitschrift f. deutsches Recht XI. köt. 332. l. — ²⁴⁾ I. m. 302. l.

²⁵⁾ I. m. II. 441. l. — ²⁶⁾ I. m. I. 560. l.

²⁷⁾ Az 1840. 18. t.-cz. 56. §-a szerint csakis ilyeneket lehetett kibocsátani: „Oly részvényeket, melyek nem bizonyos névre szólnak (au porteur) kiadni nem szabad.“

²⁸⁾ Keresk. jog I. köt. 384. l. — ²⁹⁾ K. t. 235. §. — ³⁰⁾ K. t. 238. §.

³¹⁾ K. t. 236., 254. §§.

rozott és változható személyösszeség érdekei megvalósítására keletkezik," ez mégsem oly kellék, mely nélkül a részvénytársaság és szövetkezet meg nem állhatna.

Másrészt azonban az sem áll, hogy a közkereseti és betéti társaság szükségképen a tagok individualitásán alapul, hogy a tagok száma szükségképen meghatározott és hogy a tagok nem változhatnak. Mindenekelőtt a betéti társaság kútagjai alig különböznek a részvénytársaság tagjaitól, még kevésbé a korlátolt felelősségű szövetkezet tagjaitól, miért is nem csodálkozhatunk a fölött, ha egyes írók a részvényeseket is kommanditistáknak tekintik ³²⁾. A kútag is többnyire csak bizonyos pénzösszeggel járul a társasághoz, s személyisége rendszerint époly közömbös mint a részvényes személyisége. Ugyanazért a kútag kilépése vagy új kútag belépése, a tagsági jog átruházása, époly kevés korlátnak van alávetve, mint a részvények átruházása.

De a közkereseti társaságnál sem jön mindig tekintetbe a tagok egyénisége. A tagok kiléphetnek, új tagok beléphetnek, anélkül, hogy a közkereseti társaság megszűnnék vagy megváltoznék ³³⁾. A tagok idővel teljesen megváltozhatnak, s mégis a társaság ugyanaz marad, a miért is ily esetben a társaság maga új czégbejegyzésnek alávetve nincs. Ha a közkereseti társaság tagjai az üzletvezetés és képviseletből kizárva ³⁴⁾, s valamennyi tag lehet kizárva ³⁵⁾, egyéniségük teljesen háttérbe szorul s a tagság époly kizárólagosan nyugszik vagyoni jogi alapon, mint a részvénytársaságnál. Föltéve, hogy egy közkereseti társaság számos tagból áll, kik mind ki vannak zárva az üzletvezetés és képviseletből; föltéve, hogy a társaság a részvénytársulathoz hasonló módon szerveztetik, a mi szintén lehetséges ³⁶⁾; föltéve, hogy a közkereseti társaságnál a tagok betételei bizonyos egyenlő összegben állapíttatnak meg s ezen betételekről a névre szóló részvényekhez hasonló okmányok adatnak ki ³⁷⁾, melyeknek szabadabb átruházása

³²⁾ L. Treitschke Zeitschr. für deutsches Recht V kötet. 328. l. — Brackenhoeft i. h. 86. l. — Fick. Zeitschr. für das gesammte Handelsrecht. V. kötet. 9. l.

³³⁾ K. t. 89., 102., 103. §§.

³⁴⁾ L. k. t. 77. §. — ³⁵⁾ L. Hahn i. m. I. 369. l. — Anschütz-Völderndorff i. m. II. 88. l. — Pardessus Cours de droit commercial. VI. kiadás. III. kötet. no. 1021.

³⁶⁾ L. Hahn i. m. I. 281. l.: „Die Freiheit der vertragsmässigen Regulirung ist unbeschränkt. Die Gesellschaft kann nach innen sogar nach Art der Commandit- oder Actiengesellschaft eingerichtet sein.“

³⁷⁾ L. Anschütz-Völderndorff i. m. II. 403. l.: „Eine Zerlegung des ganzen Gesellschaftscapitals, welches durch die Einlagen sämtlicher Gesellschafter gebildet wird, in eine bestimmte Anzahl gleich grosser Antheile, welche in der Regel in einem decimalen Bruchtheile des Ganzen bestehen, ist bei jeder Gesellschaft durchführbar, ohne Rücksicht auf die Frage, zu welcher Classe von Societäten dieselbe gehört.“

eleve megállapittatik³⁸⁾, hol van akkor a tagok individualitásának jelentősége? Igaz, hogy ily eset ritkán fog előfordulni, azonban ennek oka nem a jogban, hanem a gazdasági életben keresendő, de hogy a jog ily alakulás lehetőségét kizárná, az nem áll. Már pedig ha a közkereseti társaság a részvénytársasághoz hasonló alakot nyerhet, akkor nem szabad csak azon eseteket szem előtt tartani, melyek rendszerint előfordulnak.

Csak egy momentum van, mely a közkereseti társaságot a részvénytársaságtól minden körülmény között megkülönbözteti, s ez a tagok egyetemleges és korlátlan felelőssége. Apáthy³⁹⁾ s mások⁴⁰⁾ ebben általában egy fontos érvet találnak a közkereseti társaság jogi személyisége ellen, mely legjobban mutatja, hogy a tagok a társasági vagyon alanyai. Ugyanazért szükségesnek találjuk ezen momentumot közelebbi vizsgálat alá venni.

Mindenekelőtt figyelmet érdemel, hogy a korlátlan és egyetemleges felelősség nemcsak a közkereseti társaságnál, hanem a szövetkezeteknél is előfordul. Igaz, hogy utóbbiaknál ezen egyetemleges felelősség csak feltételes, subsidiaris jellegű⁴¹⁾, a mennyiben a hitelező követelését az egyes tagok ellen csak akkor és annyiban érvényesítheti, a mennyiben a társaság csődjében kielégítést nem talált⁴²⁾. De hisz a közkereseti társaságnál sem mindig feltétlen a tagok egyetemleges felelőssége, hanem csőd esetében a hitelezők szintén „első sorban a társasági vagyonból nyernek kielégítést“⁴³⁾. Sőt általában nem lehet mondani azt, hogy a közkereseti társaság

³⁸⁾ A k. t. 76. §-a annak nem áll útjában.

³⁹⁾ Keresk. jog. I. 231. l. — ⁴⁰⁾ L. pl. Beseler Privatrecht 915. l. 17. jegyz.

⁴¹⁾ Az egyetemleges felelősség nem zárja ki a subsidiaritást, mert az egyetemleges felelősség csak annyit jelent, hogy minden tag az egész kötelezettségért felel, azaz nemcsak a kötelezettség őt illető része erejéig (pro rata). Ha valjon a hitelező rögtön fordulhat-e a tagok ellen, avagy a tagok beneficium excussionisál élhetnek — nem döntő körülmény. Époly kevésbé áll ellentétben az egyetemleges felelősséggel a korlátozott felelősség, mert nem az a kérdés, valjon valaki egész vagyona-val felelős, hanem valjon egy egész követelésért felelős-e? Meg kell tehát különböztetni: feltétlen (közvetlen) egyetemleges felelősséget, feltételes (közvetett, subsidiaris) egyetemleges felelősséget, korlátlan egyetemleges felelősséget és korlátozott egyetemleges felelősséget. A közkereseti társaság felelőssége egyetemleges, feltétlen (kivéve csőd esetén) és korlátlan azaz egész vagyona erejéig. A kültag felelőssége egyetemleges, feltétlen, (vitás) de korlátozott, azaz csak betétele erejéig. A szövetkezeti tag felelőssége egyetemleges subsidiaris, korlátozott vagy korlátlan. Ezen különbségek szem előtt tartandók, ha az eszme zavart ki akarjuk kerülni. Ily eszmezavar mutatkozik pl. a kereskedelmi törvényjavaslat fölötti értekezlet jegyzőkönyveiben 105. és 230. l.

⁴²⁾ L. k. t. 231., 232. §§. — ⁴³⁾ L. k. t. 97. §., német k. t. 192. cz.

tagjainak feltétlen egyetemleges felelőssége a közkereseti társaság lényegéből foly s hogy ez másként nem lehetne. Így pl. a Munzinger-féle svájcz kereskedelmi törvényjavaslat 72. §-a a közkereseti társaságnál is csak subsidiaris egyetemleges felelősséget állapított meg. Azon kívül nagyon vitás, valjon minden körülmény között lehet-e közvetlenül a tagok ellen fordulni, avagy nem szükséges-e a követelést előzetesen a társaság ellen bíróilag megállapítani? A franczia és belga jog ezen előzetes megállapítást határozottan követeli⁴⁴⁾; régiebb német jogászok közül is sokan ezen nézetben vannak⁴⁵⁾, a német keresk. törvény alapját képezett porosz javaslat is ilyennemű intézkedést tartalmazott⁴⁶⁾ s a nürnbergi értekezlet csak nagy viták után veté el azt⁴⁷⁾.

De eltekintve ettől, a társtagok individualitása csak nem enyészik el inkább akkor, ha valamivel előbb, mintha valamivel később fordul a hitelező ellenük?! Ha tehát az egyetemleges felelősség daczára a szövetkezet jogi személynek tekintetik, nem látjuk át, miért legyen a felelősség kérdése mérvadó a közkereseti társaság jogi természetére nézve?⁴⁸⁾ Vagy mind a kettő jogi személy, vagy sem egy az. Tényleg sokan az egyetemleges felelősség miatt a szövetkezeteket nem tekintik jogi személynek s legfeljebb azon szövetkezeteket sorozzák a jogi személyekhez, melyeknél a tagok csak korlátozva felelősek⁴⁹⁾, a mi legalább következetességre mutat.

⁴⁴⁾ L. Pardessus i. m. III. no 1026.: „S'il n'est pas exact de dire, que le créancier est tenu de discuter la société, avant de poursuivre les associés isolément, au moins est-il sûr, qu'il ne peut agir contre eux, que lorsqu'il a fait juger la vérité et la quotité de la dette contre la société.“ Hasonlag Boistel i. m. 133. l., hol a párisi semmitőszék egy 1858. augusztus 24-én kelt döntvényére történik hivatkozás. — L. revideált belga Code de Comm. ill. 1873. május 18-án kelt Loi sur les sociétés 122. cz.: „Aucun jugement à raison d'engagements de la société, portant condamnation personnelle des associés en nom collectif ou en commandite simple et des gérants de commandite par actions, ne peut être rendu avant qu'il y ait condamnation contre la société.“

⁴⁵⁾ Igy Brinckmann Handelsrecht 127., 140. l.; Gelpcke Zeitschrift für Handelsrecht II. 29. l., 64—69. l.

⁴⁶⁾ Entwurf eines Handelsgesetzb. f. d. preussischen Staaten. 1857. 117. cz.: „Während des Bestehens einer Gesellschaft ist die Klage gegen einen der Gesellschafter auf Erfüllung einer Verbindlichkeit der Gesellschaft nur zulässig, wenn der Anspruch an die Gesellschaft bereits früher gerichtlich festgestellt, oder die Klage gleichzeitig wider die Gesellschaft angestellt wird.“

⁴⁷⁾ L. Potocolle der Commission zur Berathung eines allg. deutschen Handelsgesetzbuchs. Würzburg 1858. Kiadta Lutz. 216. s k. l.

⁴⁸⁾ Tévednek Gierke Genossenschaftsrecht I. k. 1034., 1109. II. k. 956. l.; Wilckens Der jur. Charakter der Erwerbs- und Wirthschaftsgenossenschaften 12., 16., 27. l., és mások, ha azt hiszik, hogy csak a subsidiaris felelősség egyeztethető össze a jogi személyiséggel. L. ez ellen Beseler Privatrecht 915. l. 17. jegyz. Sicherer Genossenschaftsgesetzgebung. 229. l. Sachs Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. XIX. k. 327. l.

⁴⁹⁾ Igy Roth Baierisches Civilrecht I. köt. 42. §.; Stobbe Privatrecht I. 358. l.

Voltaképen a tagok egyetemleges felelőssége a társulati adósságokért nemcsak ellentétben nincs a kereskedelmi társulatok jogi személyiségével, hanem inkább a jogi személy mellett szól. Mert épen a tagok egyetemleges felelőssége az, mely a közkereseti társaságot a magánjogi társaságtól megkülönbözteti. Ugyanis a magánjogi társaságnál rendszerint a tagok csak pro rata felelősek. A római jogban a societas tagjai csak akkor feleltek egyetemleg, ha egy közös institor vagy exercitor által szerződtek⁵⁰⁾, ellenben ha valamennyi tag egyidejűleg és közösen (per se) szerződött, a kötelezettség az egyes tagok között megoszlott⁵¹⁾, feltéve, hogy az egyetemlegesség határozottan ki nem kötöttet. Az újabb törvények még tovább mennek; így nevezetesen az osztr. polg. tvkv. 1203. §-a, a szász polg. tvkv. 1378. §-a⁵²⁾, a Code civil 1862. cz. e.⁵³⁾. Kivétel nélkül a római jogban csak oly társaságok tagjai feleltek egyetemleg, melyek épen kereskedelmi jellegűek voltak, mint pl. a bankártársulatok (societates argentariae)⁵⁴⁾, a rabszolgakereskedő társulatok (societates venalitorum)⁵⁵⁾. Az újabb kereskedelmi társaságok csak lassanként jutottak a tagok egyetemleges felelősségéhez. A középkorban a kereskedelmi szokásjog terjeszté ki azt mindinkább, de csak az újkor állapította meg azt határozottan⁵⁶⁾. Minél inkább távoztak el a kereskedelmi társaságok a magánjogi társaságoktól, annál inkább jutott a tagok egyetemleges felelőssége érvényre.

Ha ennél fogva különösen a francia jogászok, de a németek közül is némelyek épen a tagok egyetemleges felelősségében találnak érvet a közkereseti társaság jogi személyisége mellett, úgy ez mindenesetre több alappal bír, mint midőn az egyetemlegesség a jogi személyiséget kizáró körülménynek tekintetik. Mert tagadhatlan, hogy épen az egyetemlegesség az, mely a társaság egységes voltát jobban kitünteti, s a tagok

⁵⁰⁾ L. 13. §. 2. D. de institoria actione (14., 3.). L. 14. eod., L. 4. §. 1. D. de exercitoria actione (14. 1.).

⁵¹⁾ L. 4. pr. D. de exerc. act. (14. 1.). L. 44. §. 1. D. de aedilicio edicto (21. 1.). L. 71. pr. D. de fidej. et mand. (46. 1.).

⁵²⁾ „Aus Geschäften, welche eine Gesellschaft mit Dritten schliesst, werden die Gesellschafter, gleichviel, ob sie sämmtlich in Person oder durch Stellvertreter, oder ob einzelne Gesellschafter für die übrigen handeln, nach Verhältniss ihrer Gewinnantheile verpflichtet.“

⁵³⁾ „Dans les sociétés autres que celles de commerce, les associés ne sont pas tenus solidairement des dettes sociales stb.“

⁵⁴⁾ L. 9. pr. L. 27. pr. D. de pactis (2, 14.). L. 34. pr. D. de receptis (4, 8.). L. Rösler i. h. 269., 271. s k. l., Endemann i. m. 146. l. — L. Troplong i. m. Préface XII. lap.

⁵⁵⁾ L. Rösler i. h.

⁵⁶⁾ L. Endemann i. m. 146—147. l. — Auerbach i. m. 433 és k. l.

egyéniségét jobban háttérbe szorítja. Azért helyesen mondja Massé:

„La solidarié, dans les liens de laquelle vivent les associés commerciaux, fait disparaître leur individualité, qui se confond dans la personne de la société, tandis que la divisibilité des obligations sociales entre les associés civils conserve à chacun leur personnalité.“⁵⁷⁾

Hasonlag nyilatkozik Endemann⁵⁸⁾.

Hogy a tagok egyetemleges felelőssége egyáltalában nem ellenkezik a jogi személylyel, kitűnik abból, hogy gyakran találkozunk jogi személyekkel, melyeknél a tagok egyetemleg felelnek. Ezt már a római *societates publicae*-nél tapasztaljuk, melyeknél ugyan az „affines“ nevű tagok csak korlátozva feleltek⁵⁹⁾, hasonlóan mint a mai részvényesek vagy kültagok; de melyeknél a „socii“ azaz tulajdonképeni társtagok egyetemlegesen és korlátlanul voltak felelősek⁶⁰⁾. Az újabb törvények közül különösen elismeri a jogi személy és egyetemlegesség összeférhetőségét a porosz *Landrecht*⁶¹⁾ és az 1868. június 15-én kelt szász törvény a jogi személyekről⁶²⁾, mely utóbbinak 11. §-a a többi között ezt mondja:

„Die Mitglieder der Genossenschaft (ez alatt itt minden testület [„Personenverein“] értendő) sind als solche nur der letzteren, nicht Dritten gegenüber verpflichtet. Soll aber von denselben ausser ihrer Haftpflicht gegen die Genossenschaft auch noch eine Verbindlichkeit zu directer Haftung gegen die Gläubiger der Genossenschaft übernommen werden, so muss das Statut auch die nöthigen Bestimmungen über Umfang und Dauer dieser Haftpflicht, sowie über die Voraussetzungen ihres Eintrittes enthalten.“

Nagy figyelmet érdemel továbbá az angol jog, nevezetesen az 1862. augusztus 7-ki törvény⁶³⁾, melynek értelmében minden legalább hét tagból álló, akár kereskedelmi, akár más czélú egyesület bizonyos formalitások teljesítése, t. i. az alapító levél (memorandum of association) és az alapszabályak (articles of association) beterjesztése és a czégjegyzékbe (register) való bejegyzése mellett, u. n. testületi társasággá (incorporated company) alakulhat, tekintet nélkül arra, valjon a tagok korlátozva vagy korlátlanul

⁵⁷⁾ L. i. m. IV. nr. 2550. hasonlólag nr. 2666.

⁵⁸⁾ L. i. m. 143. l., 147. l. 13. jegyz.

⁵⁹⁾ L. Renaud i. m. 6. l. Rösler i. h. 298. l.

⁶⁰⁾ Ez különben vitás. Az egyetemlegességet felveszik: Renaud i. m. 5. l., Fick Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht V. 23. l. 17. jegyz. Ez ellen Rösler i. h. 299. l., Ladenburg Busch-féle Archiv VI. köt. 216. l. Határozatlan Troplong i. m. Préface XVI. l.

⁶¹⁾ Theil II. Tit. 6. §§. 94., 105.

⁶²⁾ K. Sächsisches Gesetz die juristischen Personen betreffend.

⁶³⁾ „An Act for the Incorporation, Regulation and Winding-up of Trading Companies and other Associations 25. et 26. Vict. cap. LXXXIX.“

és egyetemleg akarnak-e felelni⁶⁴⁾, tekintet nélkül arra is, vajon részvények adatnak-e ki vagy nem⁶⁵⁾.

Hogy miért ellenkeznék a tagok egyetemleges felelőssége a jogi személyiséggel, s miért fektetetik e körülményre oly nagy súly, azt részünkről sehogy sem tudjuk megérteni; mert hisz a jogi személy ép oly önálló személy, mint egy physikai személy, egy ember. Ha pedig semmi kétséget nem szenved, hogy egy ember a másikért solidáris felelősséget vállalhat valamely hitelező irányában (*correalitas debendi*), miért ne vállalhassanak a testület tagjai mint önálló személyek felelősséget a testület mint szintén önálló és külön személy adósságaiért? A mi minden egyes esetben szerződés által történhetik, egyszersmindenkorra előre is állapíttathatik meg⁶⁶⁾. A közkereseti társaság tagjai is csak *correalis* adóstársai a társaságnak⁶⁷⁾, minek folytán természetes, hogy a hitelező tetszés szerint vagy a társaságot magát, vagy pedig a tagokat együtt vagy külön-külön perelheti, mint azt alantabb még közelebről látni fogjuk.

Visszatérve még Goldschmidt-re, figyelmet érdemel, hogy jöllehet ő most a közkereseti és betéti társaságot jogi személynek nem tekinti, és a német kereskedelmi törvényben foglalt intézkedéseket mint egyszerű czélszerűségi okokból származó intézkedéseket tünteti fel, melyek azonban a *societas* elvét magát nem alterálják („welche nur die logischen

⁶⁴⁾ „Any Seven or more Persons associated for any lawful Purpose may, by subscribing their Names to a Memorandum of Association, and otherwise complying with the Requisitions of this Act in respect of Registration, form an incorporated Company, with or without limited Liability.“ (6. §.).

⁶⁵⁾ L. 7. §. Az id. törvény szerint általában következő főbb alakzatok lehetségesek (V. ö. Lindley A Treatise on the Law of Partnership including its application to companies. 3d, ed. 2. vol. London 1873. I. köt. 12. s. k. l.):

1. Limited companies:

a) company limited by shares (tulajdonképi részvénytársulat, melynél a tagok csak részvényeik erejéig felelősek);

b) company with limited liability not having a capital into shares (körülbelül a korlátolt felelősségű szövetkezet);

c) company limited by guarantee (melynél a tagok csak a felszámolás esetére vállalnak korlátolt felelősséget);

d) company limited by guarantee and having a capital divided into shares (az a) és c) alatti forma egyesítve).

2. Companies without limited liability:

a) company without limited liability having a capital divided into shares (korlátlan egyetemleges felelősségű részvénytársaság);

b) company without l. l. not having a capital into shares, (korlátlan felelősségű szövetkezet, testületi jelleggel bíró közkereseti társaság).

⁶⁶⁾ L. Sicherer is i. m. 109. l.

⁶⁷⁾ Ezt elismeri Hahn is i. m. I. 362. l.

Consequenzen des auch jetzt noch massgebenden Principis durchbrechen, ohne dieses selbst zu beseitigen⁶⁸⁾; mégis néhány évvel ezelőtt a porosz javaslat fölötti bírálatában⁶⁹⁾, ugyanezen a porosz javaslatban is foglalt intézkedéseket azért támadta meg, mert azok felteeleznék, hogy a közkereseti és betéti társaság jogi személy volna. A következetesség azt kívánta volna, hogy Goldschmidt most, midőn ellenvetései daczára a porosz javaslat intézkedései a német kereskedelmi törvénybe átmentek, a közkereseti és betéti társaságot legalább a német törvény alapján jogi személynek deklarálja!

Azonban Goldschmidt következetlensége csak különböző időpont között létezvén, miután minden ember meggyőződése idővel megváltozhatik, erre nem akarunk súlyt fektetni. Mit szólnak azonban ahhoz, ha a következetlenség egyidejű és ugyanazon munkában fordul elő, mint azt pl. Strey-nél tapasztaljuk? Ugyanis ezen, különben nagyon kevés önállósággal bíró író id. munkájának 39. lapján a közkereseti társaságot jogi személynek egyáltalában nem tekinti. De ugyanazon munka 169. lapján már Hahn ismertetett elméletéhez hajol, melyet a 170. lapon „überzeugend“-nek nevez, míg végre a 285. lapon teljes következetlenségbe esik, midőn azt mondja:

„Das Gesellschaftsvermögen ist ein besonderer Fonds, dessen Rechtssubjecte zwar die Gesellschafter sind, welcher aber doch ein von den Personen der Gesellschafter verschiedenes Rechtssubject ist (!); és „das Gesellschaftsvermögen der Handelsgesellschaften ist im Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch nach verschiedenen Richtungen hin als ein besonderes Vermögen der Handelsgesellschaft, als ein besonderer Gesellschaftsfonds, als besonderes Rechtssubject anerkannt. (!)“⁷⁰⁾

De Apáthy sem képes a közkereseti és betéti társaság jogi személyisége elől következetesen elzárkózni. Így már a keresk. törvény „Tervezetében“ feltűnik, hogy míg pl. a 165. lapon a közkereseti társaságot határozottan jogi személynek nevezi⁷¹⁾, nemsokára utána, t. i. a 168. lapon már a társasági tagokról mint principálisokról szól, ellenben ismét önálló személy a közkereseti társaság a 169., 204. és 242. lapon. Hasonló következetlenségek fordulnak elő „Kereskedelmi jogában“. Így a 231. lapon azt mondja:

„A közkereseti és betéti társaságoknál tehát, habár ezek mint ilyenek jogok és kötelezettségek alanyai lehetnek, a perben

⁶⁸⁾ L. Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. V. köt. 634. l. (Auerbach fölötti bírálatában).

⁶⁹⁾ Kritische Zeitschr. für die gesammte Rechtswissenschaft. IV. köt.

⁷⁰⁾ V. ö. még ugyanazon munka 29. l. és 106. l.

⁷¹⁾ „A keresk. társaságnak mint jogi személynek jogai és kötelezései az új tag belépése esetében is fennmaradnak, tehát a belépő új tagra is átmennek.“

mint felperesek és alperesek szerepelhetnek és az egyes tagok magánvagyonától szorosan elkülönített társasági alappal bírnak, az egyesülés jogi létele az egyes tagok személyiségétől különvált létszervezettől nincs feltételezve, s épp azért ez egyesülések jogi személyeknek nem tekinthetők.“

Hogyan egyeztethető ez össze? Ha a közkereseti és betéti társaság jogok és kötelezettségek alanya, ez már világosan azt jelenti, hogy a társaság, mint ilyen, az egyes tagok személyiségétől különvált létszervezet, azaz jogi személy. Hisz épen abban áll a jogi személy, hogy egy a tagoktól önálló és különvált alany létezik! Külön alanyról beszélni, s a jogi személyiséget mégis tagadni nem lehet, s ha némelyek — mint pl. Wächter⁷²⁾ — ezt lehetőknek tartják, úgy ez csak fogalomzavarra mutat.

E következetlenség Apáthy munkájának más helyeiből is kitűnik. Így a 64. §-ban mindenütt a közkereseti társaság saját személyiséggel bír, „önálló alany“, hasonlóképen a 287. lapon a társaság „az egyes tagoktól különböző jogalany“, a 337. lapon pedig azt olvassuk, hogy „mindazon törvényes intézkedések, melyek a közkereseti társaságra mint önálló jogalanyra vonatkoznak, a betéti társaságra is alkalmazhatók“!

A részvénytársaság és szövetkezet jogi személyiségének védői, midőn egyrészt ezen társasági fajok különbségeit a közönséges societas ellenében kiemelik, másrészt a közkereseti és betéti társaság jogi személyiségét tagadásba veszik, különösen arra is szoktak hivatkozni, hogy a részvénytársaság illetve szövetkezet nem a tagok között fenforgó és szerződésen alapuló kötelmi viszony, miért is a részvénytársaság illetve szövetkezet alapszabályai nem is esnek a szerződés fogalma alá, az egyes tagok egymással semminemű viszonyban nem állanak, s nevezetesen a societast jellemző actio pro socio itt elő nem fordulhat⁷³⁾.

A mi különösen a részvénytársaság illetve szövetkezet keletkezését illeti, úgy legtöbbször azok közül, kik azokat nem szerződésen alapulóknak tekintik, azt mondják, hogy a részvénytársulat illetve szövetkezet egy alakuló tény (constituirender Act) által jön létre⁷⁴⁾.

Ha ezen alakuló tény nem akar más lenni, mint a társaság existenciájának ünnepélyes kikiáltása az erre összehívott alakuló közgyűlésen⁷⁵⁾, úgy először is megjegyezzük, hogy

⁷²⁾ L. „Das Handelsrecht“ II. köt. 1. l., 2. l. 2. jegyz., 22. l., 25. l., 63. l., 92. l. 4. jegyz.

⁷³⁾ L. Herrmann i. m. 43. s k. 62. l., Renaud i. m. 138. l., 297. s k. l., Kuntze Kritische Vierteljahrsschrift. VI. 80., 82. s k. 87., 88. l., Gierke i. m. I. 980., 1020., 1106. s k. I. II. 936. s k. l., Wilckens i. m. 6. 15. l.

⁷⁴⁾ Így különösen Herrmann, Gierke és Kuntze.

⁷⁵⁾ L. Kuntze i. m. 82. l.

ezen kikiáltás még nem foglalja magában mindazt, a mi egy részvénytársaság vagy szövetkezet keletkezéséhez szükséges, hogy továbbá e kikiáltás által a részvénytársaság illetve szövetkezet keletkezési processusa még befejezve nincs. Ugyanis a részvénytársaság illetve szövetkezet keletkezési története több mozzanatból áll, melyek közül különös fontossággal bír: 1. hogy több személy tényleg egyesült légyen egy társaság alakítására; 2. hogy különösen a részvénytársaságnál a szükséges alaptőke beszereztessek, a mi rendszerint részvényalírással történik; 3. hogy a társasági alapszabályok megállapittassanak; 4. hogy a társasági előjárók kirendeltessenek. Csak ha ezen mozzanatok beteljesedtek, következhetik 5. a társaság existenciájának kikiáltása, a nélkül azonban, hogy ez által a társaság már valóban jogi lételt nyert volna, mert ehhez 6. némely törvény szerint még a társaság bejegyzése a kereskedelmi cégjegyzékbe szükséges⁷⁶⁾.

Ebből kitűnik, hogy az u. n. alakuló tény magában véve teljesen elégtelen arra, hogy a részvénytársaság illetve szövetkezet keletkezhessék. Hol több momentum ösztátsa szükséges valamely eredmény létrehozására, egy momentumot döntőnek tekinteni semmi esetre nem lehet. De ha egyik vagy másik mozzanatként nagyobb fontosságot is lehet tulajdonítani, úgy hogy ezen egyes mozzanat természete jellemezné főleg a társaság keletkezési módját, még akkor is a társaság existenciájának kikiáltását ily fontosságú mozzanatként tekinteni nem lehet. A kikiáltás egy merő formalitás, mely el is maradhat, s ha a keletkezéshez szükséges egyéb kellékek fenforognak, ily kikiáltás nélkül is az alakulás be lesz fejezve⁷⁷⁾ s a társaság életbe lép. Ugyanannyi joggal lehetne a közkezeseti és betéti társaságnál is ily alakuló tényről beszélni, mert itt is előfordulhat az, hogy a társaság existenciája bizonyos ünnepélyességgel proklamáltatik. De azért ezen kikiáltás semmi fontossággal nem bír, jogilag egészen irrelevans.

Az idézett írók különösen azért folyamodnak a konstituáló tény elvéhez, mert azt hiszik, hogy szerződés által egy jogi személy létre nem jöhet. Részünkről nem látjuk át, miért nem? Ha kétséget nem szenved, hogy valaki egyoldalú intézkedés által pl. egy alapítványnak adhat lételt, úgy miért ne legyen lehetséges az, hogy két vagy több személy egymással olynemű szerződést köt, miszerint ők közös erővel egy testületet vagy pedig szintén alapítványt fognak létesíteni? Sőt egy magánérdekű személyegyesület keletkezése, legyen az jogi személy vagy nem, általában nem

⁷⁶⁾ L. magyar k. t. 160., 228. §§. — német k. t. 211. cz. — osztrák szövetkezeti törvény 8. §. — német szövetkezeti törv. 5. §.

⁷⁷⁾ L. Renaud i. m. 341. l.

is képzelhető másként, mint hogy az egyesek egymással szerződésre lépnek. Helyesen mondja Auerbach:

„Alle Gesellschaften gründen sich, welcher Art sie auch seien, im Unterschiede von den durch äussere Umstände, z. B. Erbschaft veranlassten Gemeinschaften, auf Vertrag; auf die selbst gewollte und als solche erklärte Vereinigung der Genossen.“⁷⁸⁾

Épen ebben különböznek a magántestületek a nyilvános testületektől, melyek nem keletkeznek pusztán egyesek kölcsönös akaratából.

Tényleg a részvénytársaság és szövetkezet is ép úgy alapul szerződésen, mint a közkereseti és betéti társaság, és midőn a törvények az alapszabályokat határozottan társasági szerződésnek nevezik⁷⁹⁾, úgy ezen megnevezés tökéletesen megfelelő, és nem oszthatjuk pl. Renaud nézetét, ki ezen megnevezést helytelennek nyilvánítja⁸⁰⁾. Mert a kereskedelmi társaságok egyáltalában mindaddig, míg a cégjegyzékbe be nem jegyeztettek, nem tekinthetők egyebeknek, mint közönséges magánjogi társaságoknak. Egy közönséges társaság pedig csakis kétoldalu jogügylet, azaz szerződés által jön létre. Már pedig a bejegyzés ténye csak nem változtathatja meg a társasági szerződés (alapszabály) jogi természetét?!

Hogy a részvénytársaság illetve szövetkezet alapszabályai lényegesen ugyanazon jogi természettel birnak, mint más társasági szerződések, a legtöbb író elismeri, a nélkül, hogy ebben okot találjanak, hogy a részvénytársaság illetve szövetkezet jogi személyiségét tagadásba vegyék. Így nevezetesen: Anschütz-Völderndorff⁸¹⁾, Endemann⁸²⁾, Sicherer⁸³⁾, Auerbach⁸⁴⁾, Apáthy⁸⁵⁾ s valamennyi francia író. Még ha a részvénytársaság vagy szövetkezet állami engedéllyel lépett életbe, az alapszabályok természete azért nem változik⁸⁶⁾. Elismeri ezt a német bírói gyakorlat is, mely soha sem tekinté az alapszabályokat másként, mint közönséges társasági szerződések gyanánt. Utalunk e tekintetben a berlini főtörvényszék (Obertribunal) egy 1868. évi márczius 31-én kelt döntvényére, mely következőleg szól:

„Die Statuten einer Actiengesellschaft haben den Charakter von vertragmässigen, dem Privatrechte angehörigen Normen, wie dies überhaupt mit dem Inhalte der Verträge zur Begründung von Privatgesellschaften der Fall ist, und erhalten auch durch landesherrliche Bestätigung

⁷⁸⁾ L. i. m. 3. l.

⁷⁹⁾ „Gesellschaftsvertrag“ 1. német k. t. 290. cz., német szövetkezeti törv. 2. s k. §§., osztrák szövetk. törv. 3. s k. §§. (Genossenschaftsvertrag.)

⁸⁰⁾ L. i. m. 306. l.

⁸¹⁾ L. i. m. II. 476. l.; — ⁸²⁾ i. m. 270. l. — ⁸³⁾ i. m. 161. s k. l. — ⁸⁴⁾ i. m. 259. l.

⁸⁵⁾ Kereskedelmi törvénykönyv tervezete 231. l.

⁸⁶⁾ L. Pardessus i. m. III. Nr. 1043. — Anschütz-Völderndorff i. m. II. 476. l.

nicht die Bedeutung eines Gesetzes. Daher können die Statuten auch bei Anwendung auf Vertragsverhältnisse mit dritten Personen nur auf die Bedeutung eines Vertrages Anspruch machen“⁸⁷⁾.

Hasonlóképen nyilatkozott a német birodalmi kereskedelmi fő törvényszék (Reichs-Ober-Handels-Gericht) több rendbeli döntvényben⁸⁸⁾.

A mi különösen Herrmann azon nézetét illeti, hogy az alapszabály nem a tagok közös akaratából származik, hanem a részvénytársaság mint testület autonómiájának kifolyása⁸⁹⁾; ugy ezen felfogás már azért is helytelen, mert ha általában autonómiáról szó lehet, úgy ilyenről csak a már létező, nem pedig a még csak alakítandó részvénytársaság vagy szövetkezet birhatna, már pedig az alapszabályok korábban jönnek létre, mint a részvénytársaság vagy szövetkezet maga, sőt az alapszabály létrejötte utóbbiak létesülésének egyenes feltétele⁹⁰⁾.

A mi azon állítólagos különbséget illeti, mely a részvénytársaság és szövetkezet között egyrészt és a közkereseti és betéti társaság között másrészt a társaság fennállása alatt annyiban létezik, a mennyiben előbbieknél a tagok egymással semminemű, tehát szerződési viszonyban sem állanak, holott utóbbiaknál az egyes tagok nemcsak a társasággal, hanem egymással is állnak jogi kapcsolatban, minek folytán egymás ellen az *actio pro socio*-val élhetnek: úgy ezen argumentum ellenében mindenekelőtt megjegyezzük, hogy ha a részvénytársaságnál ily kölcsönös viszony a tagok között nem is létezik, úgy ez a szövetkezet tagjairól feltétlenül már nem állítható⁹¹⁾. Ugyanis a szövetkezet egyes tagja azon esetben, ha más tag kevesebbet fizetett volna be, ez utóbbit, föltéve, hogy ez a társasági szerződésben megállapított, viszkeresettel támadhatja meg a különbség erejéig⁹²⁾. Hasonlóképen a szövetkezet csődje esetében, midőn a hitelezők a szövetkezet vagyonából kielégítést nem nyerhetnek és ennek folytán a nem fedezett adósságok a szövetkezeti tagok között felosztatnak: minden tag jogosítva van a készített járulék-kimutatást megtámadni, s ebbeli keresetét, legalább a

⁸⁷⁾ L. Seuffert Archiv für Entscheidungen der obersten Gerichte für die deutschen Staaten XXIV. köt. 1. szám, és Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. XV. 260. l.

⁸⁸⁾ Entscheidungen des R. O. H. G. IV. köt. 202. l., VII. köt. 270. l., XIII. köt. 122. l. (l. utóbbit Apáthy nál: Kereskedelmi jog I. 367. lap 4. jegyzet.)

⁸⁹⁾ L. i. m. 62. l.

⁹⁰⁾ L. Renaudi. m. 300. l., Sichereri. m. 163. l., magyar k. t. 149. 224. §§.

⁹¹⁾ L. Sichereri. m. 162. l.

⁹²⁾ L. magyar k. t. 234. §., német szöv. törv. 9. §. 3. bek.

német szövetkezeti törvény szerint⁹³⁾ a többi tagok ellen intézni, kik ugyan a szövetkezet előjárósága által képviseltek, de azért mégis a tagok és nem a szövetkezet mint ilyen a per-fél⁹⁴⁾.

Ha e szerint a szövetkezeteknél is a társasági viszony alapján valóságos *actio pro socio*, azaz maguk a tagok mint egyesek közötti, nemcsak a tagok és a társaság közötti kereset fordulhat elő, s ennek daczára a szövetkezetek jogi személyeknek tekintetnek, úgy nem látjuk át, miért kelljen a közkereseti és betéti társaságot ez okból a jogi személyiség elől elzárni?

Különben még nagy kérdés, valjon a közkereseti és betéti társaság fennállása alatt indíthatnak-e a tagok mint egyesek egymás ellen *actio pro socio*-t a társasági viszony alapján? Részünkről nagyon kételkedünk ennek lehetőségén. Csak a társaság mint ilyen, illetőleg annak jogszerű képviselője perel az egyes tag ellen s megfordítva, az egyes tag csak a társaságot perelheti, nem a többi tagokat mint egyeseket. Kitűnik ez különösen a következőből:

„Egyik társasági tagnak sem áll jogában a többiek beleegyezése nélkül a társaság üzletkörébe eső ügyletet saját vagy más részére kötni⁹⁵⁾. Ha ezen tilalom daczára valamely tag ily hasonnemű ügyletet köt, akkor a társaságnak jogában áll az ügyletet magáénak tekinteni és azonfelül kártérítést követelni, sőt még a társaság feloszlása is követelhető⁹⁶⁾. Ha a közkereseti társaság tagjai között közvetlen szerződési viszony léteznék, ebben az esetben kétségkívül *actio pro socio*-val támadhatná meg az egyik társtag a másikat, még pedig az érdeknek reá eső része erejéig. Teheti ezt? Azt hisszük nem. *Anschütz-Völderndorff* ugyan azt állítja, hogy minden tag személyes kártérítési és azonfelül felbontási keresetet indíthat az illető tag ellen:

„Die Uebertretung des in Art. 96. enthaltenen Verbotes enthält eine Verletzung des Gesellschaftsvertrages und gibt jedem einzelnen Gesellschafter ein selbstständiges Klagerecht von bestimmtem Inhalt: die Auflösungsklage und die Schadenersatzklage. Bei der Anstellung dieser Klagen ist der eine Socius an die Zustimmung oder an den Widerspruch der anderen nicht gebunden!“⁹⁷⁾

⁹³⁾ 56. §. „Jeder Genossenschafter ist befugt, den Vertheilungsplan im Wege der Klage anzufechten; die Klage ist gegen die übrigen beteiligten Genossenschafter zu richten, diese werden in dem Processe von dem Vorstande vertreten“ stb.

⁹⁴⁾ Az osztr. szöv. törv. 66. §-a és *Apáthy* „Csödtervezeték“ 260. §-a szerint ellenben a kereset a szövetkezet mint ilyen ellen intézendő, és helyesen.

⁹⁵⁾ L. magyar k. t. 74. §., német k. t. 96. cz.

⁹⁶⁾ L. magyar k. t. 75. §., német k. t. 97. cz.

⁹⁷⁾ L. i. m. II. kötet. 163. l.

Ugyanezen nézetben volt azelőtt Hahn is; munkájának második kiadásában azonban különösen Kräwel szakavatott fejtegetései folytán⁹⁸⁾ az ellenkező, szerintünk is egyedül helyes nézetet juttatta érvényre, t. i. hogy, mert a társaság mint ilyen a sértett, a tagok csak mint a társaság képviselői léphetnek fel a sértő társtag ellen. Több üzletvezető közül e szerint mindegyik indíthat kártérítési keresetet; de mert csak a társaság nevében indíthatja azt, a többi üzletvezető tag ellenmondása folytán a keresetnek abban kell maradnia⁹⁹⁾. A felbontási kereset azonban természetesen a többi tag ellenmondási jogának alávetve nincs.

Tulajdonképeni actio pro socio-nak tehát ez esetben helye nincs, pedig kiválóbb alkalom arra alig volna található. Így van az nézetünk szerint más esetekben is, feltéve, hogy tisztán társasági ügyek forognak szóban¹⁰⁰⁾, s csak ha a tagok egyéni, azaz nem szorosan vett társasági viszonyairól van szó, lehetne a tagok közötti keresetnek helye, mint pl. ha egyik tag a másikat magánérdekeiben megsérti, őt jogaiban megrövidíti stb.

Ha tehát a részvénytársaságnál a részvényesek között a társaság fennállása alatt szerződési viszony nincsen, ugyanazt a közkereseti és betéti társaságról is lehet mondani, mert itt is addig, a míg a társaság fennáll, az egyes tagok társasági ügyekben csak mint a társaság közegei, de nem mint egyesek szerepelnek.

Hogy a részvényes felbontási keresetet (actio communi dividundo) nem támaszthat, a közkereseti és betéti társaság tagja pedig igen, felfogásunk helyessége ellen nem bizonyít. Mert a felbontási kereset nem társasági ügyre, hanem épen minden tag egyéni jogára vonatkozik. Azért az nem is a társaság mint ilyen, hanem a többi tagok ellen indítandó. A felbontási kereset mintegy a társaság háta mögött indított kereset, de olyan, melynek folytán a társaság is áldozatul esik. Addig azonban, míg a feloszlás ítéletileg ki nem mondatott, maga a társaság mint ilyen, a felbontási kereset által absolute nem érintetik, hanem működését akadálytalanul folytathatja. A részvénytársaság sajátzerű viszonyai hozzák magukkal azt, hogy a részvényesek mint egyesek, a társaság felbontását nem követelhetik; az egyes részvényesek a társaság alakításánál mintegy önként lemondanak ezen jogukról, a mit annál könnyebben tehetnek, mert rendszerint a részvényes bármikor vonhatja ki egyéni érdekét a társaságból, a mennyiben részvényét eladhatja.

⁹⁸⁾ L. Busch-féle Archiv IV. kötet 11. s. k. l.

⁹⁹⁾ L. i. m. I. k. 302. s. k. l.

¹⁰⁰⁾ V. ö. a német bir. keresk. fötvszk. 1876. márczius 29-én kelt döntvényét (Entscheidungen des R. O. H. G. XIX. köt. 415. sk. l.)

Hogy a közkereseti és betéti társaság tagjai között valóságos szerződési viszony létezik, annak igazolására arra is történik hivatkozás, hogy míg a részvénytársulatnál és a szövetkezetnél minden társasági ügy fölött a tagok szótöbbséggel határoznak, épp úgy mint más testületeknél, addig a közkereseti és betéti társaságnál a határozathozatal mindig egyhangúságot tételez fel.

„Beschlussfassung durch Stimmenmehrheit — mond Herrmann — ist ein sicheres Kriterium der Corporation; sie findet sich ausnahmslos bei allen Vereinigungen von Menschen, die ihrer inneren Organisation nach juristische Personen sind^{100a)}).

Mivel pedig a közkereseti és betéti társaságnál elvileg egyhangúság kívántatik, utóbbiak jogi személyek nem lehetnek¹⁰¹⁾. „Az egyes tagok a társaságban is megtartják szabad akaratukat, úgy, hogy a társasági akarat egyébként, mint az egyesek akarata összeségének nem tartható¹⁰²⁾; míg ellenben a részvénytárságnál és a szövetkezetnél a szerves akaratról, azaz tulajdonképi társasági akaratról van szó.

E felfogást magunkévá nem tehetjük. A társulati akarat szerves vagy nem szerves volta, nézetünk szerint nem függhet attól, valjon egyhangúság vagy szótöbbség útján nyilvánult-e? Mert ha csak szótöbbséggel hozott határozat volna a társaság szerves akarata gyanánt tekinthető, akkor egyhangú határozat jogi személynél soha sem köttethetnék ki, a mi pedig nem áll. Mert először is a testület alapszabályai, melyek első sorban mérvadók, a határozathozatal bárminemű módját állapíthatják meg, tehát minden körülmény között egyhangúságot kívánhatnak. De ha a testület alapszabályaiban a határozathozatal módja fölött intézkedés nem is foglaltatik, még akkor sem lehet némely, a természetjogra is hivatkozó író példájára kivételnélküli szabályként felállítani azt, hogy a határozatok szótöbbséggel hozatnak. Így még ha többségi határozat rendszerint elegendő is, mégis, pl. alapszabályok megváltoztatására, az egyes tagok megadóztatására, a testületi vagyoni iránti nagyobb rendelkezésekre, a testület feloszlására vonatkozó határozatok csak egyhangulag hozhatók¹⁰³⁾, sőt némely írók szerint alapszabályi intézkedés hiányában minden testületi határozat egyhangulag hozandó¹⁰⁴⁾.

^{100a)} L. i. m. 55. l.

¹⁰¹⁾ L. még Wilckens i. m. 39. l., Kuntze krit. Viertel J. Schrift. VI. 66. l., Gierke i. m. I. 984. l.

¹⁰²⁾ L. Apáthy keresk. jog I. 261. l., keresk. törvény tervezete 156. l., Protocolle der Commission zur Berathung eines Allg. D. H. G. B. 198. l.

¹⁰³⁾ L. Savigny i. m. II. 99. §. — Unger System I. 344. l. — Stobbe Privatrecht I. 350. l.

¹⁰⁴⁾ L. Pfeifer i. m. 94. l.

A részvénytársulatoknál és szövetkezeteknél sem határoz mindig a többség; mert eltekintve attól, hogy a társasági alapszabályok követelhetnek egyhangúságot, vannak ezeknél is esetek, a midőn a többség mitsem határozhat el jogérvényesen, feltéve, hogy az alapszabályok másként nem intézkednek. Így Auerbach¹⁰⁵⁾, Jolly¹⁰⁶⁾ és Pöhls¹⁰⁷⁾ szerint egyhangúság szükséges, valahányszor a társaság rendes üzletkörén túl menő ügyekről, a társasági alapszabályok megváltoztatásáról, az alaptőke szaporításáról új részvények kibocsátása által, az alaptőke leszállításáról, kölcsönök felvételéről, a társasági tartam megváltoztatásáról stb. van szó, mit részben Renaud is elismer¹⁰⁸⁾. Az egyes törvények e tekintetben ugyan többé-kevésbé másként intézkednek. Így az 1867. július 24-ki franczia törvény (28. és 31. cz.) alapszabályok megváltoztatására, a társaság folytatására a kitűzött határidőn túl, vagy a társaság feloszlására ezen határidő előtt is, csak szótöbbséget kíván meg, és csak a részvényesek felének jelenlétét követeli. Hasonlóképen az 1862-ki angol Companies Act alapszabályok megváltoztatására csak a jelenlevők $\frac{3}{4}$ szótöbbségét kívánja (special resolution 50., 51. §§.), mit a revideált belga Code de commerce (Loi sur les sociétés 59. cz.) is adoptált, mely még az id. franczia törvény példájára a részvényesek felének jelenlétét követeli. Ellenben a német kereskedelmi törvény bizonyos esetekben és alapszabályi intézkedéstől eltekintve, határozottan egyhangúságot követel, nevezetesen a vállalat tárgyának megváltoztatására és az u. n. fusio esetében¹⁰⁹⁾, sőt némelyek szerint az alapszabályok megváltoztatására is¹¹⁰⁾. A hollandi gyakorlat is alapszabályok módosítására mindig egyhangúságot követel¹¹¹⁾. Végre a magyar kereskedelmi törvény a részvénytársaságok és szövetkezetek határozathozataláról semmit sem tartalmaz, minélfogva, ha az alapszabályok másként nem intézkednek, a testületeknél általában követendő szabályok szolgálhatnak zsinórmértékül, azaz

¹⁰⁵⁾ L. i. m. 375. l.

¹⁰⁶⁾ Zeitschr. f. deutsches Recht XI. köt. 401. s k. l.

¹⁰⁷⁾ Recht der Actiengesellschaften 198. l.

¹⁰⁸⁾ L. i. m. 496. s k. l.

¹⁰⁹⁾ 215. cz.: „Die Abänderung des Gegenstandes der Unternehmung kann nicht durch Stimmenmehrheit beschlossen werden, sofern dies nicht im Gesellschaftsvertrage ausdrücklich gestattet ist. Dasselbe gilt von dem Falle, wenn die Gesellschaft durch Uebertragung ihres Vermögens und ihrer Schulden an eine andere Actiengesellschaft gegen Gewährung von Actien der letzteren aufgelöst werden soll.“

¹¹⁰⁾ L. Renaud i. m. 516. sk. l. Ellenben Hahn Fr. i. m. I. 615. l. Anschütz-Völderndorff i. m. II. 489. sk. l. s mások szerint alapszabálymódosításra szótöbbség elegendő.

¹¹¹⁾ L. Strey i. m. 125. l.

bizonyos esetekben okvetlenül egyhanguság leendő szükséges, jelesen alapszabályok megváltoztatására¹¹²⁾, de nem a vállalat tárgyának, a társaság tartamának, a részvények minőségének és névértékének megváltoztatására is, mi társasági határozat által, azaz a közgyűlésen általában lehetetlen¹¹³⁾.

Ha e szerint a részvénytársaságoknál és szövetkezeteknél sem határoz mindig szótöbbség, úgy másrészt nem lehet azt mondani, hogy a közkereseti és betéti társaságnál mindig csak egyhanguság dönt, sőt a betéti társaságnál a kültagok semmi szavazattal nem bírnak, legalább a rendes üzletvezetésre nézve¹¹⁴⁾. De ugyanez áll a közkereseti társaság azon tagjaira nézve, kik az üzletvezetésből kizárva¹¹⁵⁾. Még ha valamennyi tag egyszersmind üzletvezető is, sem szükséges a rendes üzletvezetésre nézve kifejezett egyhanguság, hacsak együttes üzletvezetési jog kikötve nincs, az egyes tagok csak tiltakozhatván valamely cselekvény ellen¹¹⁶⁾. Határozott egyhanguság csak akkor szükséges, ha valamely ügylet a társaság rendes üzleti körén túl megy, vagy a társaság céljához nem tartozik¹¹⁷⁾. Ez áll kétségtől a magyar és német kereskedelmi törvény szerint, bár a tagok itt is mást állapíthatnak meg. De a közkereseti társaság lényegéből foly-e ez? Midőn számos törvényhozás már a magánjogi társaságnál is a szótöbbség elvét juttatja érvényre, mint pl. az osztrák polg. tv.k.v.¹¹⁸⁾, a porosz Landrecht¹¹⁹⁾ és hasonló felfogással a franczia jogtudományban is találkozunk¹²⁰⁾, ezt egyáltalában nem lehet állítani. Tényleg az egyhanguság elve a közkereseti társaságnál nincs mindenütt elismerve: így nevezetesen nem a franczia jogban¹²¹⁾, hol a rendes üzletvezetés körében mindig a többség határoz. A rendkívüli ügyekre nézve ugyan itt is egyhanguság szükséges, de ez áll a részvénytársaságra nézve is, vagy el volt ismerve a franczia jogban legalább az 1876. július 24-ki törvény előtt. A z ü r i c h i

¹¹²⁾ Más véleményben van Apáthy keresk. jog. I. 414. l. Hogy egyhanguság mellett »az alapszabályok módosítása általában a lehetetlenségek közé tartoznék«, elismerjük, de midőn az érdekeltnek nincsenek akadályozva a szótöbbség elvét statuálni, ha ezt nem tették, feltehető, hogy ők az alapszabály-módosítás lehetőségét szándékosan akarták megnehezíteni.

¹¹³⁾ K. t. 179. §. utolsó bek. és 150. §., l. Apáthy i. m. I. 414. l. Valjon közgyűlésen kívül sem? Ha valamennyi részvényes beleegyezik, azt hiszszük igen. A részvényesek ilyenkor mint ujonnan szerződő felek lépnek föl.

¹¹⁴⁾ Magy. k. t. 133. §. német k. t. 158. cz. — ¹¹⁵⁾ Magy. k. t. 77. §. német k. t. 99. cz. — ¹¹⁶⁾ Magy. k. t. 80. §. német k. t. 102. cz. — ¹¹⁷⁾ L. magy. k. t. 81. §. német k. t. 103. cz. — ¹¹⁸⁾ 1188., 833., 834., 835. §§. — ¹¹⁹⁾ I. rész 17. czim 209. §.

¹²⁰⁾ L. különösen Troplong i. m. no. 717. s. k.

¹²¹⁾ L. Pardessus i. m. III. no. 980., Boistel i. m. 117. l., Delangle Commentaire sur les sociétés comm. no. 130. 134.

polg. tvkv. úgy látszik még messzebb megy, a mennyiben még a rendes üzletkörön kívül eső ügyeknél is megengedi bárcsak kivételképen, a többségi határozatot¹²²⁾. A német k. t. alapját képezett porosz javaslat is a szótöbbség elvét állította volt fel¹²³⁾ s a nürnbergi értekezleten csak élénk viták után jutott az egyhanguság elve érvényre¹²⁴⁾. A Munzinger-féle svajczi keresk. törvényjavaslat is a szótöbbség elvét tartalmazza¹²⁵⁾, sőt a magyar kereskedelmi törvényjavaslat tárgyalásánál is ellenmondásra talált az egyhanguság elve¹²⁶⁾.

Ily körülmények között bátran azt lehet mondani, hogy ha egyes törvényekben a közkereseti társaságnál az egyhanguság elve is van érvényre emelve, ez inkább csak tételes intézkedés s nem foly a dolog lényegéből. Különben is, még ott, hol az egyhanguság elve is uralkodik, előfordulhatnak esetek, a midőn mégis egy tag ellenmondása tekintetbe nem jön. Értjük ugyanis azon esetet, midőn a társaság nem harmadik személyekre, hanem a társaság valamely tagjára vonatkozó ügyben határoz, mint pl. midőn egy tag a társaság ügykörébe vágó ügyletet köt. Ilyenkor az illető tagnak szavazati joga nincs, mit a nürnbergi tanácskozmány is határozottan elismert¹²⁷⁾. Ily kivételek előfordulhatnak még más esetekben is, s e tekintetben hivatkozhatunk különösen Treitschke-re, a ki jöllehet az egyhanguság elve mellett van, mégis ez alól kiveszi azon intézkedéseket, melyeket a szükség követel, mint pl. lejárt adósságok kifizetése, vagy kikerülhetlen veszteségek elleni biztosítás. Ily esetben egy tagnak sincs ellenmondási joga¹²⁸⁾.

Ha tehát a szótöbbség elve nem kizárólagos sajátja a részvénytársaságnak és szövetkezetnek, ép oly kevésbé, mint nem kizárólagos sajátja az egyhanguság elve a közkereseti és betéti társaságnak: ebből világosan kitűnik, hogy a szótöbbség, illetőleg egyhanguság elve a kereskedelmi társulatok jogi természetének kérdésénél tekintetbe nem jöhet. De ha a több-

¹²²⁾ 1286. §. 2. bek.: »Ausnahmsweise jedoch, wenn ein Entschluss im Interesse der Gesellschaft nöthig erscheint und sich die Gesellschafter nicht einigen, hat die Meinung eines oder mehrerer Gesellschafter als Gesellschaftsmeinung zu gelten, welche der Natur und den Interessen der Gesellschaft am besten entspricht« stb.

¹²³⁾ 105. cz. »Die Beschlüsse der Gesellschafter werden nach Stimmenmehrheit gefasst; die Mehrheit wird nach Köpfen berechnet.«

¹²⁴⁾ L. Protocolle 197—199. l. — ¹²⁵⁾ V. ö. Motive zu dem Entwurfe eines schweiz. Handelsrechts. Von Dr. Walter Munzinger. Bern 1865. 63. lap.

¹²⁶⁾ Jegyzőkönyvek 94. l. A többség elvének felvételét Dr. Herics Károly indítványozta, hivatkozván különösen az 1840. XVIII. t. cz.-re. (10. és 11. §§.)

¹²⁷⁾ L. Protocolle 188. l.

¹²⁸⁾ Lehre von der Gewerbegesellschaft. 39. l.

ségi határozat csakugyan a részvénytársaság illetőleg szövetkezet sajátja is volna, még akkor sem ismerhetnők el azt, hogy e körülmény bármiként is argumentumot képezne a jogi személyiség mellett. Ha ez állana, akkor a csődhitelezők összeségét¹²⁹⁾ s általában a vagyonszösséget (communio)¹³⁰⁾ is kellene jogi személynek tekinteni, miután ezeknél is szótöbbség határoz. Ha pedig a szótöbbség elve nem érv a jogi személyiség mellett, akkor ezen elv hiánya nem is lehet érv a jogi személyiség ellen!

A mi a közkereseti és betéti társaság jogi személyisége ellen intézett azon további érvet illeti, hogy ezek tulajdonképi szervezettel, mint a részvénytársaság és szövetkezet, nem bírnak, pedig a jogi személy egyik főkelléke, hogy bizonyos alkotmánynyal, nevezetesen előljárósággal s általában közegekkel birjon¹³¹⁾ — úgy ezen állítólagos érv két tévedésen alapul. Az első tévedés abban áll, hogy az illető írók azt hiszik, miszerint jogi személy, nevezetesen testület, kifejezett organismus nélkül nem képzelhető. Ez teljesen indokolatlan nézet. A különböző testületek szervezete igen különböző lehet; lehet az tökéletesen kifejlődve, úgy, hogy a szervezet egyes organumai éles körvonalozásban tűnnek ki, sőt bizonyos önálló létkörrel bírnak (universitates ordinatae), mint pl. az államnál; ép úgy lehetséges azonban, hogy úgyszólván semmi szervezet nem létezik, hanem csak a testületet alkotó tagok összesége képezi a testület akarati és cselekvési közegét (universitates inordinatae)¹³²⁾, s valamint a természeti világban az egyes organismusok nagyobb vagy kisebb tökélylyel bírnak, a nélkül, hogy a kevésbé kifejtett lény megszűnnék önálló szerves egész lenni: úgy jogi személyekre nézve is egészen közömbös, valjon mennyire vannak azok organisálva? Ugyanazért a közkereseti és betéti társaságtól a jogi személyiséget nem lehet elvitatni azon okból, mert itt közgyűlés, igazgatóság, felügyelő-bizottság stb., melyeknek hatásköre szorosan körül van írva, rendszerint elő nem fordul.

Különben ha a közkereseti és betéti társaság kifejezett organisatióval rendszerint nem is bír, úgy semmi sem áll utjában annak, hogy azok ép úgy szerveztessenek, mint a részvénytársaság és szövetkezet. Ennek felismerése a felhozott érv védőinek második tévedése. A közkereseti társaság már

¹²⁹⁾ L. 1840. XXII. t. cz. 51., 52. §§.

¹³⁰⁾ L. Code civil 826. cz., osztr. p. t. 833—836. §§. L. Troplong i. m. no. 725.

¹³¹⁾ L. Herrmann i. m. 48. l., Gierke i. m. I. 984. s k. l. 1023. l. II. 938. s k. l., Renaud i. m. 154. l., Wilckens i. m. 29. s k. l.

¹³²⁾ L. Savigny i. m. II. köt. 245. l., Unger System I. 341. l., Arndts Pand. 43. §., Windscheid Pand. I. 59. §.

akkor is nagyobb szervezettel bír, midőn nem valamennyi tag egyszermind üzletvezető is, mint ez a betéti társaságnál mindig van. Még fejlettebb a szervezet akkor, midőn valamennyi tag van az üzletvezetésből kizárva s az üzlet élén egy idegen áll¹³³⁾. Ha ezen esetekben különösen számos tagból áll a társaság, könnyen lehetséges, hogy a tagok csak periodikus összejöveleteket tartanak s egészen úgy határoznak fontosabb ügyek fölött, mint a részvényesek a közgyűlésen, sőt ebbeli hatáskörük a társasági szerződésben határozottan körvonalozva lehet¹³⁴⁾. A betéti társaságnál hasonló szervezet még gyakoribb; gyakran itt külön választmány és felügyelő-bizottság is fordul elő¹³⁵⁾, sőt midőn a kültagok betételei részvényekre osztatnak fel (betéti részvénytársaság), majdnem egészen azonos szervezettel találkozunk, mint a részvénytársaságnál, mely szervezet nemcsak a tagok kölcsönös megállapodásán, hanem többnyire törvényes intézkedéseken sarkall.

A felhozottakon kívül még számos más érv is szokott a részvénytársaságok és szövetkezetek jogi személyisége mellett, illetve a közkereseti és betéti társaság személyisége ellen felhozni. Ez érvek azonban nem bírnak nagyobb nyomatékkaal s azoknak czáfolatától annyival inkább eltekinthetünk, mert már a kifejtettek után sem szenvedhet kétséget, hogy a megkülönböztetés, mely a kereskedelmi társaságok egyes fajai között, azoknak jogi természetét tekintve, tétetik, alapján véve nincs indokolva s hogy, ha a részvénytársaságot és a szövetkezetet jogi személynek tekintjük, ugyanazon szempontot a közkereseti és betéti társaságra nézve is kell alkalmazni, mint azt alantabb még behatóan igazolni fogjuk.

¹³³⁾ Ez eset különösen akkor fordul elő, midőn valamely üzlet több kiskorú örököse száll, kik azt cégvezető által folytatják. L. Hahn Fr. i. m. I. 369. l., Anschütz-Völderndorff i. m. II. 88. l., Pardessus i. m. III. no. 1021.

¹³⁴⁾ Érdekes példa erre a budapesti »Sugáruti építő-vállalat«, melynek élén egy külön igazgatóság áll, s melynél a tagok (Általános magyar Municipális Hitelintézet, Franko-magyar-bank, Pesti építő-társaság és Erlanger bankház) képviselőik által periodikus u. n. bizottsági ülésekben határoznak a fontosabb ügyek fölött. A bizottság élén egy elnök és egy alelnök áll, s a határozathozatal szótöbbséggel történik még a rendkívüli ügyekre nézve is. Ujabbán a vállalat sokban változott.

¹³⁵⁾ L. Anschütz-Völderndorff i. m. II. 345. l. 37. jegyz.